

विश्रुतचरित्

नवयुग-संघ-कुटीर ।

(नूतन प्रकाश संघ विज्ञान)

दिल्ली ।

11

विश्रुतचरित्
OR
the Eighth chapter of
दशकुमार चरित्

WITH
Introduction, Notes, Glossary etc.

BY
W. G. URDHWAKESHE,
Aravindha M. Sc., M. R. A. S., etc.
Professor of Sanskrit and Marathi,
HOLAR COLLEGE, INDORE

LAXMINARAYAN AGARWALA, AGRA

1934.

Publisher:—

Laxminarayan Agarwala

CHOWK AGRA

Printers:—

The Co-operative Printing Press Ltd

INDORE CITY

PREFACE

संस्कृत or the Eighth part of रवी's Dastak-
 Kramacharitam is generally prescribed for the
 Sanskrit examinations of the different Indian Uni-
 versities and Intermediate Boards. I was asked by
 the publishers to write notes on this book suitable
 to the Intermediate standard. In this work I
 have tried to give full and exhaustive notes, and
 explanations, and grammatical points are fully
 explained. I have not added the English or Hindi
 translation with a view to let the students do
 it themselves with the help of Notes, and an
 exhaustive Glossary. The glossary gives only those
 meanings of the words in which the words are
 actually used in the *संस्कृत*.

In short I have tried to look to the needs
 and conveniences of an average Intermediate stu-
 dent without helping him too much.

My thanks are due to the publisher Mr.
 Laxminarayan Agarwal without whose pressing
 demands I could not have finished the work. I have
 also to express my grateful thanks to the Co-opera-
 tive Press Indore.

Holkar College
 Indore. }
 17. 10. 34

W. G. URBHWARESH.

Introduction.

दशदिन वदनालितम् ।

Vishruta Charita is a part of the Dushakumara Charitam or "Lives of Ten Lads", written by Dandin. The Book is divided into three parts (पूर्ववर्तिनः) (२) दशकुमार खण्ड (३) उपनिषत् । It relates the adventures of ten boys. The story of the book is as follows—

Rajshansa was the king of Magadha with its capital Pushpapuri. His wife was Vasumati. He had three ministers, Dharmapala, Padmodbhava and Sitavarma. These three ministers had their sons.

(१) Dharmapala

┌───┐ Sumantra	┌───┐ Sunitra	┌───┐ Kumapala
-------------------	------------------	-------------------

(२) Padmodbhava

(३) Sitavarma

┌───┐ Sashruta	┌───┐ Ritodbhava	┌───┐ Sunita	┌───┐ Sityavarma
-------------------	---------------------	-----------------	---------------------

recognized by her husband who was now on his senses and was lying somewhere near the place. He called her out and thus the husband and wife were united together again by a mere chance. The ministers in search of the queen came there and found the king also there whom they removed to the hermitage of a sage named Vamadeva. In this Ashrama the queen gave birth to a son who was named Rajavahana. The king's four ministers also had sons.

All the nine sons of the ministers and Rajavahana were properly trained. They were then sent to conquer the world and try their luck. Prince Rajavahana, along with his nine companions started on the world tour. In the course of their journey through the Vindhya forest they met an old Brahmin named Matanga. To help this Brahmin Rajavahana alone left his companions at midnight and went with the old Brahmin into the nether world (पताल). The old Brahmin married Kalindi the daughter of the king of Patala and was made a king there. Kalindi presented a jewel to Rajavahana who returned to his place. In this time Rajavahana's friends, not finding the prince there, settled among themselves that they should try to find out the prince and should go in different directions and

Rajahansa fought with Manasara the king of Malwa and defeated him, but gave him back his kingdom. Rajahansa was blessed with a son. One day the king was informed that Manasara, though generously treated, did not like the supremacy of Rajahansa, and was coming to fight with Rajahansa. Manasara had obtained a mace, from God Shanka with which he could kill anybody. Rajahansa's ministers advised him not to go on the field personally, but that they should be permitted to go. Notwithstanding this he went in front of his army. His queens were sent to a place of safety in the Vindhya mountains. In the actual fighting Manasara, threw the mace which only killed the Rajahansa's charioteer and made Rajahansa unconscious. The horses of the chariot took the king toward the forest. Rajahansa's army was scattered and Manasara thus became the king of Magadha.

The ministers could not find the king's box and when they informed the queen of this, she was prepared to die. She was pregnant then, and the ministers tried to dissuade her from her determination to die. She did not listen to this and left the place and tried to hang herself in a lone forest. Before hanging herself she was uttering her prayers to the God when her voice was

recognised by her husband who was now on his senses and was lying somewhere near the place. He called her out and thus the husband and wife were united together again by a mere chance. The ministers in search of the queen came there and found the king also there whom they removed to the hermitage of a sage named Vamadava. In this Ashrama the queen gave birth to a son who was named Rajavahana. The king's four ministers also had sons.

All the nine sons of the ministers and Rajavahana were properly trained. They were then sent to conquer the world and try their luck. Prince Rajavahana, along with his nine companions started on the world tour. In the course of their journey through the Vindhya forest they met an old Brahmin named Matanga. To help this Brahmin Rajavahana alone left his companions at midnight and went with the old Brahmin into the nether world (रामा) The old Brahmin married Kalindi the daughter of the king of Patala and was made a king there. Kalindi presented a jewel to Rajavahana who returned to his place. In this time Rajavahana's friends, not finding the prince there, settled among themselves that they should try to find out the prince and should go in different directions and

meet again at a fixed place and on a fixed day. Prince Rajavahana also, on his return, could not find his friends and started in search of them. All of them met in a garden at Champapuri, in the province of Anga where every one related his story. Thus the stories of the ten boys were related —The ten boys are

1. Rajavahana—the prince of Rajahansa.
2. Somadatta—the son of Satyavarman.
3. Pushpodbhava—the son of Ratnodbhava.
4. Apaharvarman } sons of Praharvarman
5. Upaharvarman } of Mithila
6. Arthapala—son of Kamapala.
7. Pramata
8. Mitragupta
9. Mantragupta
10. Vishruta

The author. Dandin.

The poet Dandin is an author of two famous works Kavya-lasha (कव्यलक्ष) and Dishakumar-Charitam. It is said he wrote three § works, but the third is not yet known.

§ त्रयोऽनवशतं देवशरी देवशरी गुणः ।

शरी दशप्रकाश विष्णु लोकेषु विभुः ॥

The first deals with the science of rhetorics (*वक्त्र* and *वक्त्र*) and is said to be the chief of the independent schools on rhetorics. It treats with almost all the branches of *वक्त्रशास्त्र*. The second, viz. *Dashakumar Charit*, is a prose work of considerable literary merit. The book is divided into three portions as said already.

Very little is known about the personal life of the poet. It is however ascertained from the internal and external evidence that he was a Mahayashita and since he praises Vaidarbhi style, it may be guessed that he was a resident of Berar. From his name 'Dandin' some conclude that he was a Sannyasin. But that is not yet settled. Quite contrary to the life of a sannyasin he describes in his *Dashakumar Charit*, in very minute details, the seven Mahavyasins *कन, क, मगस, दू, etc.* He gives an exact description of the life of a *वद* (a courtesan) and takes pleasure in depicting the sentiment of erotic (*रंग*). He also has a good acquaintance of the life in palaces and knows all the tricks and intrigues that are generally found among the palace people. He refers to Pallava dynasty and therefore some conclude that he must have lived in South India. If we believe in the traditions he is said to have lived with Kalidasa and Bhavabhūti.

which is highly improbable. The tradition is a little interesting and shows that this poet was regarded a learned man. His poems are translated into a Canarese book of poems called Kavirajmarga. The tradition is as follows —

Once upon a time the goddess of learning Saraswati was playing with a ball. The three poets, Dandin, Bhavabhuti and Kalidasa composed a verse on the movements of the ball in the hands of the goddess Saraswati

Kalidasa's verse was —

पयोधरकारधरोऽहि कन्दुकः करेण रोषादभिहन्येत मुहुः ।
इतीव नेत्राकृतिभौतमुत्पलं श्रियाः प्रगतादाय वपात पादयोः ॥

Bhavabhuti's verse —

विदितं ननु कन्दुकं ते हृदयं प्रमदापरसंयमलुब्धेन ।
यनेताकरतामरमाभिहतं पातेन पतितः पुनरुत्पन्नाम ॥

Dandin's verse —

एकेऽपि प्रय इव भानि कन्दुकेऽपं
कान्तायाः करललपुगरकरकाः ।
भूमौ तत्परणनखाशुगीरगौरः
सख्यः सधवनमरीचिर्नलनलः ॥

There is another tradition about Kalidasa and Dandin.

There was a competition or rather rivalry between Kalidasa and Dandin and both of them went to the goddess Saraswati to pronounce her edgment about the poetic qualities of both. She declared in favour of Dandin, saying, 'कविर्दण्डो कविर्दण्डो कविर्दण्डो न मत्तवः ।' Kalidasa was naturally annoyed and in a fit of anger asked her again 'केशवं पश्ये,' upon which she replied, 'पश्येदहं न मत्तवः' and thus the quarrel ended.

These traditions do not go to prove that the poets lived at one and the same time. They only show that all the three poets or at least कालिदास and दण्डि were highly regarded by the scholars.

Thus there is no certainty about the time of Dandin. But there are two limits fixed. The latest is the twelfth century A. D. and the earliest is the fourth century A. D. According to our conclusion Dandin must have lived in the first part of the ninth century A. D. as he lived before Vamana of the 9th century who has developed the style (शैली) of Dandin's poetry. Dandin has laid down two styles (शैली) of poetry, वैदिक and कर्णिक.

According to Jacob there is a similarity in the styles of दण्डि and मत्तवः; and Bana and Dandin are said to be contemporaries.

Dandin is referred to in ShankarDigvijay (शंकरदिग्विजय) of Madhava along with Banabhat and Mayura. Some say he was a Brahmin and lived in Avanti. Bana is said to have lived in the last quarter of the sixth century A. D. and they conclude that Dandin must have lived in the last part of the fifth century or 100 years before.

From the internal evidence of Dashakumar-charita he is said to be a contemporary of Bhavabhuti. There is a reference to Baudhas in Dandin's Dashakumarcharita. We do not find any such reference to Baudhas in Kalidasa, Subandha or Bana. This reference is found only in Bhavabhuti and Dandin.

Dandin is said to be the author of a commentary on the works of Bhamaha and therein and elsewhere he has discussed the views of Bhamaha on poetry. It is concluded therefore that he must have lived after Bhamaha. There is also a commentary called *Prasanna* on Dandin's works and another commentary by *Narasimha* who lived after the 10th. century A. D.

Dandin's style of writing is a midway between Bhamaha's Alankar school and Waman's Riti

(४१) school. His definition of poetry is *तत्तु स-
तिर्वाच्यैरुक्तं वदन्ति*. " He is a strong supporter of
' *दृष्टी* ' Style. He has highly praised this *शैली* in
his *रसदत्त*, his work on poetics.

Dandin's another well known work is *रसज्ञ-
चरित* of which *Vishruta Charita* is the last or eighth
part. According to some there is a supplement to
the book and it is called *रसज्ञचरितसंग्रह*, which is
the work of some other author. Dandin lays down
that *शब्दो गद्यमयूर* is the *शब्द* of *गद्य*, and he has fully
illustrated this in his *रसज्ञचरित*. The style of
this book is forcible, intelligent and suited to the
subject it deals. It is certainly different from the
simple style of Kalidasa and Bhavabhuti. It does not
contain very long compounds and unnecessary parts
or *शब्द*. The descriptions are life-like and some-
times they are repeated.

The book contains stories of the adventures
of ten birds and it is full of irrelevant and unbeliev-
able matter. It does not aim at teaching any moral.
This can be marked even from the *Vishruta-charit*.
Wilson's remarks about the book are,

" The portrait is not flattering. Profligacy and
superstition seem to be the characteristic features

Dandin is referred to in ShankarDigvijaya (संकरदिग्विजय) of Madhava along with Banabhatta and Mayura. Some say he was a Brahmin and lived in Avanti. Bana is said to have lived in the last quarter of the sixth century A. D. and so they conclude that Dandin must have lived in the last part of the fifth century or 100 years before.

From the internal evidence of Dashakumar-charita he is said to be a contemporary of Bhavabhuti. There is a reference to Baudhas in Dandin's Dashakumarcharita. We do not find any such reference to Baudhas in Kalidasa, Subandha or Ban. This reference is found only in Bhavabhuti and Dandin.

Dandin is said to be the author of a commentary on the works of Bhamaha and therein and elsewhere he has discussed the views of Bhamaha on poetry. It is concluded therefore that he must have lived after Bhamaha. There is also a commentary called *Pratyakha* on Dandin's works and another commentary by *Haradatta* who lived after the 10th. century A. D.

Dandin's style of writing is a midway bet ween Bhamaha's *Alankar* school and Waman's *Iti*

(६१) school. His definition of poetry is *एतत् कवि-
विशेषोऽयं कविः* " He is a strong supporter of
' वैदिक ' Style. He has highly praised this *वेद* in
his *संस्कृत*, his work on poetics.

Dandin's another well-known work is *संस्कृत-
चरित* of which *Vishruta Charita* is the last or eighth
part. According to some there is a supplement to
the book and it is called *संस्कृतचरितम्*, which is
the work of some other author. Dandin lays down
that *वेदः* *संस्कृत* is the *श्रेष्ठ* of *संस्कृत*, and he has fully
illustrated this in his *संस्कृतचरितम्*. The style of
this book is forcible, intelligent and suited to the
subject it deals. It is certainly different from the
simple style of *Kalalasa* and *Bhavarthi*. It does not
contain very long compounds and unnecessary puns
or *वृत्त*. The descriptions are life-like and some-
times they are repeated.

The book contains stories of the adventures
of ten lads and it is full of irrelevant and unbeliev-
able matter. It does not aim at teaching any moral.
This can be marked even from the *Vishruta-charit*.
Wilson's remarks about the book are,

" The portrait is not flattering. Profligacy and
superstition seem to be the characteristic features

not in general-the profligacy that invades private happiness, nor the superstition that bows down before imaginary divinities; but loose principles and lax morals, and implicit faith in the power of occult rites and magical incantations. "

Vishruta-Charitam is the last part of दशकुमारचरित्.

This दशकुमार चरित् is similar to दचनत्र or दिनेपद and is not like वादवरी or वासवदत्ता. In words of दण्ड it is more of an आख्यायिका than a कथ. रंजित and वीर are the two sentiments (रस) predominant in it. Dandin's chief characteristic पदललित can be seen in this book or even in विष्टुन चरितम्. Dandin appears to be the first Sanskrit author who started to write prose works (कथ). It is said दशकुमारचरितम् gives the picture of the society of Dandin's times. This is however doubtful.

दशकुमारचरितम् ।

अष्टमोऽध्यायः ।

विश्रुतचरितम् ।

अथ मोपपायचक्षे । देव मपापे परिभ्रमता विन्त्यादृष्ट्यां
कोऽपि कुमारः शुभा कृपा च त्रिःपमोऽनाईः कविन्त्याम्प्रा-
रुहवर्षदेदीप्ति रष्टः । म च ग्रामगद्गदमगदन् । महाभाग
त्रिःपम मे कियतामार्य माहाय्यकम् । अस्पदि मे प्राणाप-
हारिणीं पिपामां प्रतिकर्तुमुदकमुदकमिदं कृपे कोऽपि निष्कलो
मर्मकान्तभूतः पतिनः । तमेलमस्य नाहमुदतुमिति ।
अपाहमस्येत्य प्रवृत्त्या कपापि वृद्धमुनार्य ते च बालं
वंशनालीमुत्प्लुताभिरङ्गिः फलधनुःपक्षपः शस्त्रेषोन्वितस्य
लङ्घयद्वृक्षस्य त्रितरात्पापाणपतिनः प्रत्यानीतिप्राणवृत्तिमा-
पाय तन्मलनिषण्णमनं ज्वरन्तमुग्रम् । ताल क एष बालकः ।
को वा भवान् । कथं च यमापदापुक्षेति । मोऽधुगद्गदमगदन् ।
धृपतां महाभाग । विद्मो नाम जनपदः । तस्मिन्मोज्ज्वलभूप-
जमंशवतार इव धर्मस्वानिमित्तः, मत्पयादो, वदान्यः, सुवि-
नीतो, विनेता प्रजानां, सञ्चितमृत्पः, कीर्तिमानुदग्रा, मूर्तिवुद्धि-
स्यावृत्तानशालः, शास्त्रप्रमाणः, शक्यमप्यकल्पानुमी, संमा-
पापिता शुधान्प्रमापिता सेवकानुज्ञापयिता वन्धुन्येगमाव-
यिता शत्रुनमंषद्वयलापेष्वदत्तकणः, ।

प्वतिनदीपणः कलांमु नेदिष्टो धर्मार्थमंहितामु, २५६. ११

सुतरां प्रत्युपकर्ता, प्रत्यवेक्षिता कोद्रवाहनयोः, यत्नेन परी

सर्वाध्यक्षाणां मुत्माहयिता कृत्तकर्मणां मत्तुरूपदीनमानः,

प्रतिकर्ता देवमानुषाणामापदां, पाद्गुण्योपयोगनिपुणो,

गण प्रणेता चातुर्वर्ण्यस्य, पुण्यश्लोकः पुण्यवर्मा नामाऽन्त

स पुण्यैः कर्मभिः प्राप्य पुरुषावुप पुनरपुण्येन प्रजानाम्

तामरेषु । तदनन्तरमनन्तवर्मा नाम नृदायतिस्वनिमुष्यति

स सर्वगुणः समृद्धोऽपि देवाण्डनीत्यां नात्यादत्ताऽ

तमेकदा रुद्रमि वसुरक्षितो नाम मन्त्रिवृद्धः पितुरस्य बहु

प्रगल्भवागभाषते । तात सर्वैवात्म्यमपदभिन्ननात्प्र

न्यूनैवात्रभवति लक्ष्यते । बुद्धिश्च निमग्नपद्वी कलांमु नृ

तादिषु चित्रेषु च काव्यविम्बरेषु प्राप्तविस्तारा त्वेतेर

प्रतिविशिष्यते । (तथाप्यमावप्रतिपद्यात्मसंस्कारमर्थज्ञासे

प्रिसंशोधितेव हेमजातिर्नातिभाति बुद्धिः । बुद्धिशून्यो हि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि नृपतिर्नानि

देवकोपे च निषेधे च ग्राह्यं नामाप्रनिदितशुचि । तेन
 नैतेरप्यायनादिप्राप्तयोत्तमनयोरन्ध एव जन्तुर्ध- ५५॥
 न्यपगतमध्यान् । अनादिदाय पादाविद्याम्यभिप्रायमागमय ३०२॥
 ह्यविषां दष्टनीतिम् । तदेषानुष्ठानेन चावर्जितशक्तिः ५६॥
 द्विरस्वलिनश्रागनः प्राधि निरमुदधिमेतन्नामुर्वीमिति ।

एतदाकर्ण्य ग्राह्यं एव भुजमिनुगृष्टं तथा क्रियत
 त्यन्तःपुरमाविशत् । तां च पाशां पाधिचिन्तु प्रमदामंनिषां
 मनेत्रोद्योतितामपानिग्रह्य गभीषोपविष्टाधिनानुवृत्तिहृशलाः,
 रमादासीत् । गीतनृत्यरादिशदिप्रवायो, बाधनारीषगयणः,
 पटुः, अयन्निव्रतमुखो, चतुर्भङ्गिविश्राग्दः, परममान्येपणपरः, परि-
 हामपिता, परित्रादरुचिः, पञ्चन्यपण्डितः, सचिवमण्डलादप्यु-
 रकोचहारा, नरकैर्दुर्गैर्वाप्यापः, कामतन्त्ररुणधारः, कुमार-
 नेवको, विद्वान्मद्रो नाम स्मितपुत्रं व्यप्रापयत् । देव देवानु-
 ग्रहेण यदि काश्चिद्भ्रातृन् भवति विभूतेः समकक्षोद्योचनस्य-
 प्रलाभनः पदधरन्तः स्वार्थं मोक्षयन्ति भूताः । तथा हि ।
 कश्चिन्नेत्य किल नरैरमुदयानिर्गयेराशामुत्पाद्य मुण्डापित्वा
 शिरो पटुः विषोर-
 नशनं च यदि
 सगः पापण्डितः पुत्रेदारशरीरज्ञानान्याप मां यदि
 काश्चिन्नेत्यज्ञानीयो नाम्ने सृगन्तुपि कार्यं हन्मगनं त्यक्तुमिच्छे-
 नमन्ये पश्चात्पादः । एकामपि काश्चिन्तु कृपापणलधमा-
 पादेयम् श्रव्याहने मय्यश्रुत्वा त्वयं मय्यश्रुत्वा त्वयं मय्यश्रुत्वा

शक्रवर्तिनं विदुर्धामहि यद्यस्मद्विष्टेन मार्गेणानयेत् इति
 ग पुनर्गमान्प्रत्याह । कौन्तेय । मार्गं इति । पुनर्गमे प्रेतं
 ननु चतस्रो गत्रप्रियासूया^{३१} वार्ता^{३२}न्वीक्षि^{३३}र्या दण्डनीविमिति
 तागु निग्रस्ययी वार्ता^{३४}न्वीक्षि^{३५}र्या मदस्य^{३६}मेन्द्र^{३७}सन्नीय । ता^{३८}
 २१ वदाम्ताम् । अर्धांश्च नावदण्डनीतिम् । इयमिदानीमानां
 विष्णुमुत्तम मार्गाधिं पदभिः श्लोकमदमेः संक्षिप्ता । मेवमर्था
 सम्यगनुष्ठीयमाना यथोक्तकर्मक्षमेति । म नुयेत्यर्धाने गृह्णा
 च । अत्रैव जसो गच्छति । तन्तु^{३९} किल शास्यं^{४०} मवेद्याशानुवन्धि
 सर्वमेव वाञ्छयमविदित्या न तच्चतोऽधिगंस्यते । मवतु कोने
 बहुनाऽल्पेन वा तदधिगतिः । अधिगतशाम्नेन चादो
 पुत्रदारमपि न विश्वास्यम् । आन्मकुक्षेरपि कृते तत्पदनि
 २२ द्भित्तियानोदनः संपद्यते । इयत् ओदनस्य पाकायैता
 दिन्धनं पर्याप्तमिति मानोन्मानपूर्वकं देयम् । उन्धिते
 च राजा धालिताधालितमुखेन मुष्टिमधंमुष्टिं वाऽभ्यन्तरीकृ
 कृत्स्नमायच्ययजातमहः प्रथमेऽष्टमे मार्गे श्रोतव्यम् । शर्व
 एवास्य द्विगुणमपहरन्ति तेऽप्यच्यभृताः । चत्वारिंशद्यानके
 पदिष्टानाहृणोपायान्महस्रधाऽऽत्मयुध्यैव ते विकल्पयितार
 २३ द्वितीयेऽन्योन्यं विवदमानानां प्रजानामाक्रोशादह्यमानक
 कष्टं जीवति । तत्रापि प्राद्विवाक्रोदयः स्वेच्छया जपपराज
 २४ विद्वधानाः पापेनाक्रीत्वा च भर्तारमात्मानं वार्थयोजयन्ति
 तृतीये स्नातुं भोक्तुं च लभते । भुक्तस्य च यावदप्यन्ध
 परिणामस्तावदस्य विषभयं न शाम्यत्येव । भुक्त्वा चतु

देवप्राप्तिप्रदाय इत्तं प्रमादयन्नेव विदुनि । पञ्चमे
 रन्यचिन्ताया महान्तमापाणमनुभवति । तत्रापि मन्त्रिणो
 र्देष्यन्त्या इवान्योन्ये नियतं मिथः गंधूय दोषगुणौ दूतना-
 राक्यानि शक्याशक्यानां देशकालकार्यावस्थाः खेच्छन्त्या
 विपरिवर्तयन्तः स्वपरमिश्रमण्डलान्मुपजीवन्ति । बाधाम्प-
 त्ताय कोषान्मुदमुत्पाद्य प्रकाशं प्रप्रमयन्त इव स्वाग्निम-
 पप्रमयगृह्णन्ति । षष्ठे भ्यरविहारो मन्त्रो वा मेव्यः । स
 दक्षतां भ्यगविहारकालोऽयं यस्य निगमिपादोभरा नादिकाः ।
 सप्तमे चतुरङ्गचलप्रन्येषसप्तप्रयागः । अष्टमे मेनापतिमखस्य
 विक्रमचिन्तात्रेदः । पुनरप्याम्पेव मंस्यां प्रथमे रात्रिमागे गृह-
 पुण्या दृष्ट्याः । तन्मुखेनातिनृशंसाः शम्भुमिमुप्रणिधयाऽ-
 नृष्टेयाः । द्वितीये भोजनानन्तरं भोगिय इव स्वाप्यापमारमते ।
 तृतीये तुर्यपोषेषु मांविष्टयतुर्षपञ्चमी श्रयाति किल । कथमिवा-
 प्यात्रवाचिन्तायागविद्वलमनमो वराकस्य निद्रागुत्तमुपनमेत् ।
 पुनः षष्ठे शम्भुचिन्ता कार्यचिन्तारम्भ । सप्तमे मन्त्रप्रदो
 दूतामिषेषणानि च । दूताय नामोमपथ प्रियारुषानल-
 प्यानघान्बीतशुन्कषाधतुर्मनि वाणिज्यया पर्षयन्तः कार्यम-
 विद्यमानमपि त्रेतेनोपिधानवेत्तं श्रमन्ति । अष्टमे पुरोदिता-
 दयोर्म्येत्यनमादुः । अथ दृष्टो दुःस्वप्नः । दुःस्थिताय प्रहाः ।
 शत्रूनाति नातिशुमानि । शान्तयः कियन्ताम् । सर्वमस्तु
 मांवेर्णमेव होममाधनम् । एवं सति । त्वनि ।
 प्रत्यक्षत्वा इमे प्राद्वन्ताः । कृतमभिः

भवति । ते चामो कष्टदारिद्र्यवन्तो बहुपत्या
 वीर्यवन्तश्चाद्याप्यप्रतिग्रहाः । दत्तं चम्यः स्वयमेव
 नाशनं च भवतीति बहु बहु दापयित्वा तन्मुखेन
 पांशु भक्षयन्ति । तदेवमहनि । तदिदं
 लमविरलकदर्थनं च नयतो नयज्ञस्यास्तां च
 स्वमण्डलमात्रमपि दूरारक्ष्यं भवेत् । शास्त्रज्ञसमाज्ञातो
 यद्दाति चन्मानयति यच्च प्रियं ब्रवीति
 मित्यविद्यामः । अविद्यास्यता हि जन्म
 यावता च नयेन विना न याति लोकयात्रा स
 एव सिद्धः । न तत्र शास्त्रेणार्थः । ननु
 शोऽपि हि तैस्तेरुपायैः स्तनपानं जनन्या
 तदपास्यातिगन्त्रणामनुभूयन्तां यथेष्टमिन्द्रियमुखानि ।
 मुपायवर्गः स्वेषु परेषु चाजस्रं प्रयोज्यः संधिविग्रहनिन्ता
 नेयः कालः स्वल्पोऽपि सुखावकाशो न देय इति तै
 त्त्रियकैर्षुष्मत्तथोपायजितं धनं दासीगृहेष्वेव भुज्यते ।
 चने वराकाः । येऽपि मन्त्रकर्कशाः शास्त्रतन्त्रकाराः शुक्ला
 रमविशालाक्षबाहुदन्तिपुत्रपराशरप्रभृतयस्तैः किमरिषद्व
 जिनः । कृतं वा तैः शास्त्रानुष्ठानम् । नैरपि हि प्राक्
 कापेषु दृष्टे मिथ्यामिद्री । पठन्तथापठन्निरतिमं
 पदवः । नन्विदमुपपन्नं देवस्य यदुत सर्वलोकवन्द्या जाति
 यानयामं ययो दशैनीयं यपुरपरिमाणा विभूतिमन्म

त्वाविधानं तु ना मुखोपभोगप्रतिबन्धिना षट्सार्गविकल्प-
 ताग्न्यवकाशेष्यगुणमन्त्रेण तन्त्रादपि न च मा कृथा वृथा । तन्नि
 हने हेतिना वृद्धगदस्याणि, हयानां च तद्वद्रथम्, अनन्तं च
 तदानम् । अपि च पूर्वाभ्यं च हेमरत्नं कोट्यगृहाणि । सर्व-
 णं च जीवन्लोकः समग्रमपि युगपदग्रं भुञ्जानो न ते पंष्टा-
 तागणि वेदाध्वयनि । किमिदमवर्षात् षट्स्यार्जनायाग-
 वेयेन । जीवितं हि नाम जन्मिनां चतुःषष्ट्यगृहाणि ।
 त्रापि भोगोपायमन्वान्ते ययः श्वन्दम् । अपष्टिता पुनर्ज-
 न्ते एव श्वमन्ते । नादितस्य चतुर्णां त्वमप्याम्नादयितु-
 णिहन्ते । किं षट्ना । गज्यभारं भारक्षमेपरन्तरद्भूतेषु भक्ति-
 त्तु गज्यभारं प्रैतिस्त्वाभिरन्तःपुष्टिकामी रममाणो गीत-
 गीतपानेगोष्ठाद्य यधर्तु पन्थन्यघाटं कुरु शरीरलाभमिति
 श्रद्धागृहभूमिरन्जलिचुम्बितपूडधामनेन । प्राङ्गो-
 र्ग प्रीतिफुल्लोचनः प्रमदाजनः । जननाथश्च सुस्मितमुचिष्ठः ॥ ५५ ॥
 त्रु दितोपदेष्टाङ्गुरवो भवन्तः किमिति गुरुवशिपरीत-
 लुष्टिमिति तमुन्धाय्य कोटारमानिर्भरमतिरतिष्ठत् ।
 ५५ अर्थेण दिवंगत भूयो भूयः प्रमृतेऽर्थे प्रेयेमाणो मन्वि-
 द्देन पश्याम्युपेय्य मनस्यानिगत इत्यवज्ञातवान् । अर्थं
 तन्निषो मनस्यभृत् । अहो मे माहादालिदम् । अरुचितेऽर्थे
 तद्व्यश्रक्षिगतोऽहमस्य दाम्यो जातः । स्पष्टमस्य चेष्टानामापथा-
 र्थम् । तथा हि । न मां गिरधं पश्यति । न मितपूर्वं मापते ।
 न वृष्ट्यानि विवृणोति । न हस्तेन स्पृशति । न ध्यसनेष्वनु-

कम्पते । नोन्मेषेननुगृह्णाति । न विलांमनयन्मुनि प्रेयति । न
 मत्सुकृतानि प्रगणयति । न मे गृहवानां पृच्छति । न मन्मथस्य
 त्यवेधते । न मामामयकार्येभ्यम्यन्तरिकरोति । न मामन्त
 पुरं प्रवेशयति । अपि च । मामननेषु कर्मेषु नियुक्ते । मद्गत
 नमर्त्यैरवष्टम्यमानमनुजानानि । मदेतिषु विश्रम्भं दशयति
 मदुक्तसोत्तरं न ददाति । मन्मथमानदोषान्विगर्हयति । ममे
 मामुपहसति । स्वमतमपि मया वर्ण्यमानं प्रतिक्षिपति । मद्गहा
 वस्तूनि मत्प्रदितानि नाभिनुन्दति । नयजानां च स्खलितानि
 मत्समस्तं मूर्खरुद्धोपयति । मत्यमाह चाणक्यः । चित्तत्र
 नानुवर्तिनोऽनर्था अपि प्रियाः स्युः । दक्षिणा अपि तद
 बहिष्कृता द्वेष्ट्या भवेयुरिति । तथापि का गतिः । अ
 नर्तोऽपि न परित्याज्यः पितृपेतामहैरस्मादशैरयमधिपति
 अपरित्यजन्तोऽपि कमुपकारमश्रयमाणवाचः कुर्मः । सर्व
 नयज्ञस्य यत्नन्तमानोरदमकेन्द्रस्य हस्ते राज्यामिदं पतित
 अपि नामापदो भाविन्यः प्रकृतिस्थमेनमापादयेयु
 अनर्थेषु सुलभव्यलोकेषु कचिदुत्पन्नोऽपि द्वेषः सद्ब्रूया
 न रोचयेत् । भवतु । भविता तावदनर्थः । स्ताम्भितपि
 जिह्वो यथाकथंचिदभ्रष्टपदस्तिष्ठेयमिति ।

एवंगते मन्त्रिणि राजनि च कामवृत्ते चन्द्रपाति

सुनुरसद्भुतः पितृनि
 नाम भूत्वा बहुमिश्राणैर्बहोभिरनल्पकौशला
 शिल्पकारिणीभिरनकच्छन्नकिंकरैश्चगूढपुरुषैः परिभृतोऽमे

विविधोभिः क्रीडाभिर्विहारमद्रमाग्नमादकरोन् । अमुना चैव
 मेकमेव स राक्षस्यास्पदमलभत् । तस्यान्धस्य स यद्यशमन-
 भारभते तनयेन्येषणयन् । देव यथा मृगया र्थापकारिणी न
 तथाऽन्यन् । अथ हि ज्ञेयायामोक्तर्षादापन्यपकर्ता दीर्घापर-
 दान् ।
 दृग्विषयानुसृत्यादिवधेन सस्यनोपप्रातिप्रिया । वृक्षज्याघादि-
 पानः स्थलवधजन्यप्रोधने, प्रैलाटवीप्रदेशानां विविधकर्मधमा-
 गामालोचनम् । धाटविक्रमविधम्मलम् । उन्मादप्राक्तिसंघ-
 स्तपेन प्रन्यनीकविश्रामनमिति बहुलमा गुण्याः । एतेऽपि द्रव्यरा-
 प्रैर्मृगवस्यागादनुपमानमाशयोदायम् ॥ जयपराजयानवस्था-
 नादपेयिषादयोऽविधेयत्वम् । पौरुषनिमित्तसामर्पस्य वृद्धिः ।
 अभेदभूम्यादिगोचराणामत्यन्तदुरुपलक्ष्याणां कूटकर्मणामु-
 पलभणादत्यन्तं पुष्टिर्नपुण्यं । एकविधोपमंद्वाराचितम्याति-
 विधर्मकाम्यम् । अप्यवमायसहचरेषु सादृसेष्वभिरतिः ।
 अनिकर्षेऽपुरुषप्रतिसर्गादनन्यधर्षणीयता मानावधरिण-
 मरूपणं च शरीरपापनमिति । उत्तमाह्वना भोगेऽ-
 प्यधर्मयोः सफलिकरणम् । शुक्लः पुरुराधिमानः ।
 मारुतानर्काग्रलम् । अलोमश्रिष्टमाचेष्टितम् अखिलासु कलासु
 येनक्षयम् । अलग्नोपलब्धिलब्धानुरक्षणराक्षितोपभोगधुनानु-
 संधानरुष्टानुनयादिप्रव्रजसमम्पुषापरचूनयोः पुष्टिवाचोः ॥ १८ ॥

२६

षम् । उत्कृष्टेष्टशरीरसंस्कारास्तुमगवेयतया लोकसंभावनीयत-
 परं सुहात्प्रियत्वम् । गरीयसी परिजनव्यपेक्षा । स्मितपूर्वा
 मापित्वम् । उद्विक्तमच्चता । दाक्षिण्यानुवर्तनम् । अपत्योत्पा-
 नेनोभयलोकश्रेयस्करत्वमिति । पानेऽपि नानाविधरोगमं-
 पटीयसामासधानामासेवनात्स्पृहणीयवयोवस्थापनम् । अ-
 कारप्रकर्षादिशेषदुःखतिरस्करणम् । अङ्गजरागदीपनादङ्गनो-
 भोगशक्तिसंशुक्षणम् । अपराधप्रमार्जनान्मनःशुल्पोन्मूलन-
 अशाख्यशंसिभिरनर्गलप्रलापेर्विश्वासोपबृंहणम् । मत्सरान-
 यन्धादानन्दैकतानता । शब्दादीनामिन्द्रियार्थानां सात-
 नानुभवः । संविभागशीलतया सुहृद्गर्गसंवर्गेणम् । अनुपम-
 तमङ्गलावप्यम् । अनुचराणि विलसितानि । भयार्तिहरणा-
 साङ्ग्राहिकत्वमिति । वाक्पारुष्यं दण्डो दारुणो दूषणा-
 चार्थानामेव यथावकाशमौपकारिकाणि । नहि मुनिरिव नरर्पा-
 रुषशमरातिरामेभवितुमरिकुलमलमवलम्बितुं च लोकत-
 मिति । अस्मावपि गुरुरूपदेशमिवादरेण तस्य मतमन्ववर्तत । त-
 स्तच्छीलानुसारिण्यथ प्रकृतयो विशृङ्खलमसेवन्त व्यसनानि
 सर्वथ स्वसमानदोषतया न कस्यचिच्छिद्रान्वेषणायायाति-
 समानमर्तुप्रकृतयस्तन्त्राध्यक्षाः स्वानि स्वानि ।
 मक्षयन् । ततः क्रमादायद्वाराणि व्यशीर्यन्त ।
 विटविधेयतया विमोरहरहर्षवर्धन्त । सा ।
 रूपाथ समानशीलतयोपारूढविधम्मेण राज्ञा ।
 पानगोष्ठीष्वभ्यन्तरीकृताः स्वं स्वमाचारमत्यचाष्टिः

तदङ्गनागु चानेकापदेनपूर्वमपानरभरेन्द्रः । तदन्तःपुरेषु
 चामी भिन्नदृष्टेषु मन्दब्रामा पादगुर्विच्यनेन । सर्वथ
 इतोतनाजनः सांगुलजनमद्भिभाषणरतो मप्रचारिष्यमन्त्र-
 नम्प्रायापि न गणयित्वा कर्तुंन्यातृगणमन्त्रणान्यश्रुणोत् ।
 तन्मूलाश्च कलहाः गामपांणामुदभयन । अहम्यन्त
 दुर्षणा धलिभिः । अपहतानि धनवता धनानि तम्क-
 रादिभिः । अपहतपरिहतयः प्रहताः पातकपथाः ।
 हतबान्धवा हनाविना धपबन्धातुराश्च मुक्तकण्ठमाक्रोशमभ्र-
 ष्यः प्रजाः । दण्डधायधाप्रणतो मयक्रोधावजनयन् । कुशकुडु-
 म्येषु लोमः पदमधन । विमानिताश्च तेजस्विनो मानेनाद-
 यन्त । तेषु तेषु चाकृत्येषु प्रामरन्वरोपजायाः । तदा च
 मृगाटयोः मृगबाहुल्यवर्णनेनादिद्रोणीरिपसारमार्गाः शुष्क-
 तृणवञ्चगुन्माः प्ररेश्य दारतोऽग्निविमर्गन्ध्याग्नादिवधे श्रोत्राग्न-
 मन्धुस्यपातनैरिष्टकृपतृष्णोत्पादनेनातिदूरहारितानां प्राणहा-
 रिभिः सुन्विषामामिवर्धनेर्गुन्महृणगूदञ्चघनटप्रदरपातदेतु-
 र्भिर्विषममार्गप्रधावनैर्विषमुत्सीभिः सुरिकामिधरणकण्टको-
 दुरणेर्विश्वमिभरविच्छिन्नानुपातृत्पकाकीकृतानां पथेष्टपा-
 तनैर्मृगदेहापरादिनामेषुमोक्षणैः मयणयन्धमधिरुमादिशृङ्गाणि
 दुरधिराहाप्यनन्यतर्ह्यैः प्रभ्रंशनेसाटाविकञ्चघना विपिनेषु
 विरलसैनिकानां प्रतिरोधिरसघ्नपक्षिपुट्टपाशोन्मवादिगुंशुलेषु
 पलचदनुप्रवेशनेतिरेषां द्विसोत्पादर्नगुदोत्पादितप्यलीके-
 म्योऽग्निपाणि प्रकाशं लप्त्वा साक्षिषु सद्भिरुपाप्याकीर्ति-

गुप्तिहेतुभिः पराक्रमैः परकलत्रेषु सुहृत्त्वेन। भियोज्य
 कर्तृनुभयं वा प्रहृत्य । न्यासयोरु ।
 सङ्केतेषु प्रागुपनिनीय पश्चादभिद्रुत्याकीर्तनीयैः ।
 प्रलोभ्य विलप्रवेशेषु निधानखननेषु ।
 व्याजसाध्यैर्व्यापादनैर्मत्तगजाधिरोहणाय प्रेष्य
 निवर्तनैर्व्यालहास्तिनं कोषयित्वा ।
 मण्डोपायथै विवदमानानुपांशु-हृत्मा ।
 सामन्तपुरजनपदेष्वपथावृत्तानप्रकाशमभिप्रहृत्य ।
 घोषणैर्योग्याङ्गनाभिरहनिंशमभिरमय्य ।
 स्वामरणमास्याङ्गरागादिषु ।
 प्रक्षपितप्रवृत्तिमनन्तवर्मकटकं जज्जिस्मकुर्वन् ।
 १ । अथ वसन्तमानुमानुवर्माणं धानवार्यं प्रोत्साधानन्त
 वर्मणा व्यग्राहयन् । तत्परापृष्टराष्ट्रपर्यन्तश्चानुवर्मा तमर्षि
 शोषितुं बलममुत्थानमकरोत् । मर्यसामन्तेभ्यश्चाऽमकेन्द्रः
 येन्ये प्रियतरोऽभूत् । अपरेऽपि भ्यामन्ताः समर्गस्त ।
 भ्याम्यराति । नर्मदारोद्यसि-व्यपिशन् । तर्हि
 महामामन्तस्य कुन्तलपत्रेऽयन्ति देवस्यात्मनाटकीयां
 ज्वर्गा नाम चन्द्रपालिनादिभिरतिप्रशमनृत्तकौशलामाद्या
 जन्तवर्मा नृगमद्रासीन् । अतिरक्तध भुक्तयानिर्मा मधुमत्ताम्
 अऽमकेन्द्रस्तु कुन्तलपत्रिमेकान्ते समभ्यषन् । प्रमत्त
 गात्रा कुन्तलाणि नः परमृगति । कियत्यवज्ञा संदध्य ।

मग्निं हस्तिनां पञ्चगव्यानि च मे । तदापि संभूय सुरतेश
मेनपूर्वाकेधरमेकधीर कोट्यपतिं कुमारगुप्तं नामिक्यनाथं
मागपालमुपजपावः । मे चारक्ष्यमग्नाविनयममहम्ना
मन्मतेनरोपपतेरन् । अयं च धानवाम्यः परे मे, मिश्रम् ।
तेनैव कुर्विर्नातिमघ्नोः प्यतिपत्तं पृष्टतः प्रादरेम १- कोट्यवा-
च विमज्ज्य गृहीम इति । हृष्टेन चामुनाभ्युपेते, विंशतिं
शुक्लानां पञ्चविंशतिं काश्चनकुंभकम्बलानां प्राभृती-
याश्चमुत्तेन तेः गामन्तैः संमन्य तानपि क्रमतावस्था-
न् । उत्तरेगुप्तेषां गामन्तानां, धानवाम्यस्य, धानन्तवर्मा
द्वेषादामिष्यमगमन् । वसन्तमानुध तन्कोट्यवाहनमवशी-
तान्माधिष्ठितमेव कृत्वा ' यथाप्रयासं यथाफलं च विमज्ज्य
तिष्ठ शुष्मदनुग्रया येन केनचिदंशनाहं तुष्यामि ' इति
व्यान्मर्यानुयतो तेनतामिषेण निमिषीकृत्योत्पादितकलहः
मिमामन्नानिष्यंगयन् । तदीये च, मयैव स्वयमेवामसत् ।
नवास्यं केनचिदंशनानुगृह्य प्रत्यावृण्य मयैमनन्नवर्माज्य-
मसादकरोन् ।

अभिधारयरे मन्त्रिपुटो यगुरक्षितः कैथिन्मालः संभूय
लमेनं माम्करवर्माणमस्यैव ज्यायसीं भगिनीं त्रयोदशरषो
न्नुवादिनीमनयोध मातरं महादेवीं यमुंधरामाशयापसर्प-
पदेभ्यां भाविनया दाहजरेण देहमजहान् । अस्मान्मि-
भु नोत्वा, माहिष्मतीं भर्तुर्दमातुराय आग्ने मिश्रमग्ने
यत्या देवीं दक्षिज्जाभून् । तां चार्यामनायोऽस्तावन्यधाऽस्त-

मन्यत । निर्मलिततश्च तया मुनमियमखण्डचारित्रा
 चिकीर्षतीति नैर्घृण्यात्तमेनं बालमजिघांसीत् । इदं तु
 देव्याऽहमाज्ञप्तः । तात नालीजह्व जीवनाऽनेनमिदं
 कंचिदवधाय जीविः । जीविषं चेदहमप्येनमनुमगि
 ज्ञापय मां क्षेमप्रवृत्तः स्ववार्तामिति । अहं तु संकु
 कुले कथंचिदेनं निर्गमय्य विन्ध्याटवीं
 पादचारदुःखितं चैनमाश्वासयितुं घोषे
 कानिचिद्विश्रमय्य तत्रापि राजपुरुषसंपातमीतो
 पसरन्नत्रास्य दारुणपिपासापीडितस्य वारि
 कूपेऽस्मिन्नपश्रय्य पतितस्त्वयैवमनुग्रहीतः ।
 शरणमेधि विशरणस्य राजधनोरित्यञ्जलिमवभात् । किं
 जात्याऽस्य मातेत्यनुयुक्ते मयाऽमुनोक्तम् । पाटलिपु
 त्रणिजो नृपः । तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।
 न्वनोऽस्य माता जातेति ।
 इति सखेहं तमहं सस्वजे । शृद्धेनोक्तम् । सिंधुदत्तापुत्राणां
 मस्ते पितेति । सुश्रुत इत्युक्ते सोऽस्य हृष्यत् । अहं तु वं
 क्षेमश्मकेन्द्रं नयेनैवान्मूल्यं बालमेनं पित्र्ये पदे प्रतिष्ठाप
 यामिति प्रतिज्ञाय कथमस्यैनां सुधं क्षपयेयमित्यचिन्तय
 तावदापतितौ च कस्यापि व्याधस्य त्रीनिपूनतीत्य
 मृगौ स च व्याधः । तस्य हस्तादवशिष्टमिषुद्वयं कौ
 चाक्षिप्यादधिपम् । एकः सपत्राकृतोन्यश्च
 पतत् । स चैकं मृगं दत्त्वा

मापोय निष्कलाकृत्य विकृत्योर्वास्त्रिषीषादीनि शूला-
 स्य दायाद्दारेषु तप्तेनामिषेण तपोरात्मनश्च सुधमत-
 प्यम् । एतस्मिन्कर्मणि मर्त्माष्टवेनातिहृष्टं किरातमस्मि
 द्यान् । अपि जानासि माहिष्मतीवृक्षान्तमिति ।
 सायाचष्ट । सत्र प्याघृत्यचो हृत्विचि विक्रीषार्घ्यागतः ।
 न जानामि । प्रचण्डवर्मा नाम चण्डवर्मानुजो मिश्र-
 मेदुदितरं मञ्जुवादिनीं लिप्पुरम्पेतीति तेन तोत्मया
 रीति । अथ षण्णे जीर्णमग्रम् । धृतो मिश्रवर्मा दुदितरि
 म्यप्रतिपत्त्या मातरं विधास्य तन्मुखेन प्रत्याकृत्य
 लकं त्रिषोमति । तत्प्रतिगत्य कुशलमस्य मङ्गलां च
 प्यं रुदमि निवेद्य पुनः कुमारः शार्दूलमक्षित इति प्रकाश-
 श्रोतः कार्यः । स दुर्मतिरन्तःप्रीतो यदिष्टुःखं दर्शय-
 देवीमनुनेष्यति । पुनस्तस्या तन्मुखेन स पाप्यः । मदपेक्षया
 वदुक्तमत्यक्रमिषं गोऽपि पालः पापेन मे परलोकमगात् ।
 त्वं तु त्वदादेशकारिण्येवाहमिति । स तथोक्तः प्रीतिं प्रति-
 ष्ठाभिपत्स्यते । पुनरनेन पत्सनामनाम्ना महाविषेण
 नीय तोयं तत्र मालां मञ्जयित्वा तया ग पक्षसि
 खे च हन्तव्यः । ' ग एवायममिप्रहारः पार्षाण
 स्तवाम्भु यद्यस्मि पतिप्रता ' इति । पुनरनेनागदेन मञ्जमि-
 ष्ममि गो मालां मञ्जयित्वा स्वदुहित्रे देया । धृते तु
 मिम्भस्यां च निर्विकारायां सत्यां सतीत्येवनां प्रकृतयो-
 ज्वतिष्यन्ते । पुनः प्रचण्डवर्मणे संदध्यम् । ' अनायकमिदं

राज्यम् । अनेनेव मह बालिकेयं मयीकस्यो' इति । तत्र
 कापालिकेयपञ्चज्ञा देवेषु व दीयमानभिर्ना पुनर्द्विष्ट
 ज्ञानं वन्म्यावः । पुनरायेप्रायान्पञ्चद्विष्टानामाश्च मन्त्रि
 नेकान्ने प्रवानु देवा । स्वमेव मे देव्या विन्ध्यवा
 कृत प्रमाद । अत्र चतुश्चरानि प्रचण्डवमा मन्त्रि
 वञ्चमेद्विष्टे स्वातटवन्ति मद्रवने पर्गद्वय वञ्चन्य
 निमेतेषु कषादमुदवाय न्कमुतेन मह कोऽपि द्विष्टा
 निर्गम्यति । स राज्यमिदमनुपाल्य बाल ते प्रातृष्टापायि
 स बालु बालो मया न्यायान्पवा । तन्मह्य म्या
 मा येयं वन्मा मन्त्रुतादना तस्य । १६ बालताम्कस्य द
 नैव कतिपयेति । तदनदा । तस्य पुमान्तर गुम्
 गारदेनदुपवम्यन इति । स माम्प्रतमानप्रात पायि
 अर्धेधायं यधानिन्तितमनुष्टुता भव । प्रातादत्र च लाक
 प्रासपेत् । अदो माहान्म्यं पतिप्रतानाम । नावप्रदा
 हि स मालाप्रदात्ममिष्टजानः । न च अकनपवा । यन
 म्कमेति यकनुष । यतन्तदेव दगं नदाम दृष्टिं स्तनम
 मेव नर्म्य ज्ञानं न मुम्पु । योऽहम् । निप्रतायाः ज्ञानम
 वनेन स मर्ममव मर्मदिति ।

अथ

विम

न मि

रूपता

यमञ्जलि

रूपता

दृश्यमानि । यद्येवं बहु भागधेयमस्या यो दाभ्याः स
 मन्वय्याः मानाध्यक्षगो ह्यत्र इति मदर्शनवद्वारागमाज्यमां
 मञ्जुवादिनी प्रणमस्य भूयोऽपि सा दर्पगर्भममता तथेन्मिध्या
 मोऽयं पुष्पदीपो घालकपाली यो मया निरोद्धव्य इति ।
 मयाऽपि मम्मिने मञ्जुवादिनीगमलीनदृष्टिलोदधेर्धेनवम-
 स्मिन्ति नन्वधर्मो नालीजहमाकार्य निरोम्य ननश्च ते
 पानुषान्नं जनेरपृच्छम् । क्वाशारन्यायुः प्रधितः प्रचण्डव-
 र्मेति । मोऽग्रत । राज्यमिदं ममेत्यपान्नगङ्गो राजाऽव्यान-
 मष्टप एव तिष्ठन्नुपास्यमानः कुर्त्तुर्बरिनि । यद्येवमुद्याने
 तिष्ठेति ते जरन्तमादिष्ट तन्प्राकारकपाथे कस्यांचिच्छृ-
 न्यमटिकायां मायाः समवनार्य नद्रक्षणनिपुत्तराजपुत्रः
 कृतकुर्त्तान्वयवर्णीलः प्रचण्डवर्मोणमेत्यान्वरञ्जयम् । अनुर-
 ज्जितकलेपे तु गमये जनममाज्जानोपयोगीनि मंहन्य नृत्य-
 गीतनानागदितादिहस्तचदक्रमणमूर्च्छपादालातपादापीडवृथि-
 कमकरन्दहनादीनि मन्स्योद्वर्तनादीनि च करणानि पुनराडा-
 पादापामभवर्तिनां भुरिकास्त्राभिरुपाहितवर्मा चित्रदुष्क-
 राणि कण्ठानि श्येनपानोत्कोशपातादीनि दर्शयन्विशति-
 चाशान्तरालावस्थितस्य प्रचण्डवर्मणः भुरिकर्षकपा प्रत्युरमं
 ग्रहृत्य जाल्पादर्पमहम् वसन्तभानुरिति गदन्मद्वात्रमुत्कर्तु-
 मद्यतामेः कस्यापि चारमटस्य पीयसांनवाहुशिखरमाक्रम्य
 तावन्तव ते विवेतीकुर्मन्नाकुलं च लोकपुण्यशूकुर्यन्दिपुरुषो-
 ज्जितं प्राकारमत्यलहयम् । अवष्टुन्य शोषवने मदनुपाति-

राज्यम् । अनेनैव सह वालिकेयं स्वीकृतम् इति । . . .
 कापालिकेपच्छत्रौ देव्यैव दीयमानभिर्ता पुराङ्गिरूपम्
 शानं चत्स्यावः । पुनरार्यप्रापान्पौरवृद्धानांश्च भन्निवृद्ध
 नेकोत्तेः ब्रवीतु देवी । स्वमेऽद्य मे देव्या विन्ध्यवासिनी
 कृतः प्रमादः । अद्य चतुर्थेऽहनि प्रचण्डवर्मा मरिष्यति
 पञ्चमेहनि रेवातटवर्तिनि मद्भवने परीक्ष्य वैजयन्तं जने
 निर्गतेषु कपाटमुद्घात्य त्वत्सुतेन सह कोऽपि द्विजकुमारे
 निषीस्यति । स राज्यमिदमनुपाल्य बालं ते प्रतिष्ठापयिष्यति
 स खलु बालो मया व्याघ्रीरूपया तिरस्कृत्य स्थापितः ।
 सा ज्येष्ठवत्सा मञ्जुवादिनी तस्य द्विजातिदास्कस्य दारत्वे
 नैव कस्मिन्नेति । तदेतदतिरहस्यं युष्मास्वेव गुप्तं तिष्ठ
 आवेदेतदुपपत्स्यत इति । न साम्प्रतमतिप्रातः प्रायात्
 अर्धश्वायं यथाचिन्तितमनुष्ठितोऽभूत् । प्रतिदिशं च लोकवाद
 प्राप्तपत् । अहो माहात्म्यं पतिव्रताणाम् । अमिप्रहार एव
 हि स मेलाप्रहारस्तस्मिञ्ज्ञानः । न च शक्यमुपधियुक्तमेत
 त्कमेति वक्तुम् । यतस्तदैव दत्तं तदाम हुहित्रे स्तनमण्डन
 मेव तस्य जातं न मृत्युः । योऽस्याः पतिव्रतायाः ज्ञानमति
 वर्तते स मर्मैव भवेदिति । . . .
 . . . अथ महाव्रतिवेषेण मां च पुत्रं च मिश्रायै प्रविष्टं
 दृष्ट्वा प्रभुनृत्तनी प्रत्युन्धाय हर्षकलमघर्षीत् । मगवस
 यमञ्जलिः । अनाधोऽयं जनोऽनुशृण्वताम् । अस्ति मर्मैक
 . . . स मृत्यो न वेति । मयोक्तम् । कलमस्यायै

द्रक्ष्यमाने । यद्येवं बहु भागधेयमस्या यो दास्याः म
 खन्वम्याः मानाभ्युपगमो म्वग्र इति मदर्शनवद्वरागमाश्वमां
 मञ्जुवादिनीं प्रणमस्य भूषोऽपि मा हर्षगर्भमग्रतः । तत्रेन्मिध्या
 मोऽयं पुष्पदीपो घालकपाली यो मया निरोद्धव्य इति ।
 मयाऽपि मस्मिन् मञ्जुवादिनीरागलीनदृष्टिलोदधर्षणवम-
 म्बिनि लब्धभक्तो नादोज्ज्वलमाकार्य निर्गम्य ततश्च तं
 पानुयानं जनैरपृच्छम् । कामावन्पापुः प्रथितः प्रचण्डव-
 मेति । मोऽग्रतः । राज्यमिदं ममेत्यपाम्मशङ्को राजाऽभ्यान-
 मण्टप एव निवृण्युपास्यमानः कुर्त्तुलवैरिति । यद्येवमुद्याने
 तिष्ठेति तं जरन्तमादिश्य तत्प्राकारैकपाद्यै कस्यांचिच्छृ-
 न्यमटिकायां मात्राः समवतार्य तद्रक्षणनियुक्तराजपुत्रः
 कृतकुर्त्तुलवैपलीलः प्रचण्डवर्मणमेत्यान्वरञ्जयम् । अनुर-
 न्जितातपे नृ समये जनसमाजज्ञानोपयोगीनि मंहत्य नृत्य-
 गीतनानामदितादिहस्तचक्रमणमूर्ध्वपादालातपादार्पीडवृर्धि-
 कमकरलहनादीनि मन्स्योद्गर्तनादीनि च करणानि पुनरादा-
 यादायामक्षवर्तिनां धुरिकास्ताभिरुपाहितवर्ष्मां चित्रदृष्क-
 राणि करणानि इयेनपातोत्क्रोशपातादीनि दर्शयन्विशति-
 चारान्तरालावस्थितस्य प्रचण्डवर्मणः धुरिकयैकया प्रत्युरमं
 ग्रहत्य जीव्याद्वर्षमहसं वमन्तभानुरिति गदन्मद्गात्रमुत्कर्तु-
 म्बुधतामेः कस्यापि चारमटस्य पीवरांमबाहुशित्तरमाक्रम्य
 तावन्तव तं विचेतीकुर्यध्वाकुलं च लोकमुग्रधूर्य-
 च्छित्तं प्राकारमत्यलङ्घयम् । अवप्लुत्य चोपवने

राज्यम् । अनेनेव सह बालिकेयं स्वीकृत्य इति ।
 कापालिकेष्वप्यष्टैर्देवैर्वै दीयमानंभिर्ज्ञा पुण्ड्रहिरण्य
 शानं चत्स्यावः । पुनरायैप्रायान्पौरवृद्धानामांश्च मन्त्रि
 मेकोन्ते ब्रवीतु देवी । स्वमेव मे देव्या वित्तव्यवर्तिन
 कृतः प्रसादः । अथ चतुर्थेऽहनि प्रचण्डवर्मा मरिच्यते
 पञ्चमेहनि रेवातटवर्तिनि मद्रवने परीक्ष्य वैज्रन्यः क्र
 निर्गतेषु कपाटमुद्घाट्य स्वस्मृतेन सह कोऽपि द्विजकु
 निर्यास्यति । स राज्यमिदमनुपाल्य बालं ते प्रतिष्ठापयिष्य
 स खलु बालो मया व्याघ्ररूपया तिरस्कृत्य स्थापित
 सा धैर्यवत्सा मञ्जुवादिनी तस्य द्विजातिदारकस्य दात
 नैव कक्षिप्रेति । तदेतदतिरहस्यं युष्मास्वेव गुप्तं ति
 यविदेतदुपपत्स्यत इति । स साम्प्रतमतिप्रातः प्राया
 अर्धधायं यथाचिन्तितमनुष्ठिनोऽभूत् । प्रतिदिशं च लोक
 प्राप्तपत् । अहो माहात्म्यं पतिव्रतानाम् । अमिप्रहार
 हि म मेलाप्रहारस्तास्मिञ्जातः । न च शक्यमुपाधिषुक्तो
 न्कमेति वक्तुम् । यतस्तदैव दत्तं तदाम द्रुहित्रे स्तनमण
 मेव तस्य जातं न मृत्पुः । योऽस्योः पतिव्रतायाः प्राप्तनम
 वर्तते म मस्मैव भवेदिति ।
 अथ महाव्रतिवेषेण मां च पुत्रं च मिधायै प्रा
 ज्ञप्त्वा प्रस्तुतं मनो प्रत्युत्थाय हर्षकलमवासीत् । ममा
 यमञ्जलिः । अनाथोऽयं जनोऽनुगृयेनाम् । अलि मां
 स्वप्नः । म गत्यो न वेति । मयोक्तम् । फलमस्या

दयमतीति । यद्येवं बहु भागधेयमस्या वो दास्याः स
 वन्यस्याः मानाध्यक्षेणो स्वप्न इति मर्दानवदरागमाप्यमां
 त्ज्जुवादिनीं प्रणमत्य भूयोऽपि सा हर्षगर्भममृतं तथेन्मिध्या
 गोऽप्यं पुष्पदीपो पालकपाली श्वो मया निरोद्धव्य इति ।
 तस्याऽपि मस्तिनं मञ्जुवादिनीरागलीनदृष्टिदीपयर्षणवम-
 न्म्यानि लक्ष्यभेदो नालीजट्टमाकार्य निर्गम्य ततश्च ते
 शानुपान्तं शनैरपृच्छम् । क्षमावन्त्यायुः प्राथितः प्रचण्डव-
 ाति । मोक्षत । राज्यमिदं ममेत्यपालशब्दो राजाऽस्यान-
 ण्टप एव तिष्ठन्पुषाम्भमानः कुशीलवैरिति । यद्येवमुपाने
 नेष्टेति तं जरन्तमादिष्य तन्प्राकारिकपाथे कस्यांचिच्छृ-
 यमटिकायां मायाः समवतार्य तद्रथण्णिपुक्तराजपुत्रः
 तत्कुशीलवरेपर्याप्तः प्रचण्डवर्माणमेत्यान्वरञ्जयम् । अनुर-
 ङ्खेतातपे नु समये जनममाजप्रानोपयोगीनि मंहत्य तृत्य-
 तेनानामदितादिहस्तचदक्रमणमूर्ध्वपादालातपादापोडदृष्टि-
 ण्मकरलहनादीनि मन्त्रपोद्धर्तनादीनि च करणानि पुनरादा-
 तादायामन्नवर्तिनां धुरिकास्ताभिरुपाहितवर्ष्मां चित्रदुष्क-
 णि करणानि श्येनपानोत्क्रोशपातादीनि दर्शयन्विशति-
 ताशान्तरालावस्थितस्य प्रचण्डवर्मणः धुरिकर्षकपा प्रत्युरमं
 हत्य जीप्याद्वर्षमहम् वमन्तभानुरिति मदन्मद्वावमुत्कृते-
 षवासेः कस्यापि धारमटस्य पौराण्यवाहुशिरमाक्रम्य
 त्वर्तव तं विवर्तीकुर्वन्मातुलं च लोकमुशधुर्बन्दिपुरपो-
 ञ्जतं प्राकारमत्यलहयम् । अवप्लुन्य चोपवने मदनुपाति-

नामेष पन्था दृश्यत इति युवाण एव नालीजह्मममीकृतम
कतास्पष्टपादन्यामया तमालवीथ्या नानुप्राकारं प्रात
प्रतिधावित पुनरवाचोञ्जितेष्टकत्वादलक्ष्यपादेन प्रदु
लक्षितप्राकारत्वात्तत्तल्यस्त्वम्यां शून्यमठिकायां तूर्णमे
प्रविश्य प्रतिमुक्तपूर्वेषः मह कुमारेण मत्कर्मतुमुत्
गतगामि दुःखलब्धवर्त्मा इमशानोद्देशमभ्यगाम् । प्रागे
नस्मिन्दुर्गागृहे प्रतिमाधिष्ठान एव मया कृतं भगवा
नोद्देशेभ्युल्लसन्तस्थगितवागद्वारं विलम् । अथ गर्वा
मभ्यगारे यपेवरोपनीतमहादेन्नभूषणपट्टनिवर्तना तद्वि
भागां प्रविश्य तूष्णीमतिष्ठाम् । देवी तु पूर्वोद्येन यथाहमधि
मंस्तरां मान्दराय दापयित्वा प्रवण्डवर्मणे चण्डवर्मणे ।
तामवस्थामःमहेन्द्रोपधिरुतामेव नन्दिश्यामोद्यः प्रवृ
त्तेन पूर्वमहेनितर्पणमात्यगामन्तद्वेः महाभ्येन्य भगवतं
मर्षयित्वा गौतमवन्त्यत्रं परिक्षितकृत्तिरेज्यं गङ्गा
विधाय तदगदृष्टिः मह जनेन धित्वा पट्टीगामे पट्टद्वज
महागवत् । अगुत्तमन्त्रप्रविष्टेन तेन नादेनाहं दगपे
त्रिर्गतेऽन्त्राय मप्रतिमं मोदयादवीरुमंगलपुद्गावपत्
दुवद्वन्द्ववर्णाः र्त्तद्व्याभिमोदतां निवेश्य निगममम्
निगमनेनैव कुमाम् । अथ यथापुत्रमवेतित्या कुमोवृद्धयाः
कृतम् । अथ निवेश्य अथपदृष्टिः अथमोन्त्रमन्त्रान्त्रि
मन्त्राभ्यां च प्रविष्टवन्तीः प्रदृष्टीभ्यथापु । इत्ये देवी विष्ण
वर्त्तिनीः मन्त्रमन्त्रेन पुत्रवन्त्रप्रवर्ति । मन्त्र मन्त्रमन्त्रमन्त्र

मया मरुपया शार्दूलरूपेण निरस्कृत्याद्य यो दमः। तमेनमद्य-
 प्रभृति मत्पुत्रतयाऽमन्दमातृपथ इति परिगृह्यन्तु भवन्तः ।
 अपि च दुर्घटदृष्टकोटिपटनापाटवप्रकटशाठ्यनिष्टरात्रक-
 षटपट्टनात्मानं मां मन्यध्वमस्य रक्षितारम् । रक्षानिरेव-
 धास्य स्वमेयं मुभूरभ्यनुज्ञाता मद्यमार्थयेति । ध्रुवतदहो
 भाग्यवान्मोक्षवंशो यस्य त्वमार्पादतो नाथ इत्यप्रीयन्त
 प्रकृतयः । सा तु पात्रामगोचरां हर्षारम्भाममृदन्तं यथः ।
 तदहरेव च यथावदग्राहयन्मञ्जुवादिनीषाणिपादयम् । प्रप-
 द्यायां च यामिन्पां मम्यमभिलं प्रत्युपयम् । अलन्धमन्ध
 लोको नष्टमुष्टिचिन्तादिकथनेभ्युपायान्तरप्रवृत्तद्विन्द्यादता-
 मेव मे ममार्थयमानो मदाला नात्ययतेन । राजपुत्रम्यार्यापुत्र
 इति प्रभावेतुप्रमिदिरामीन् । नं च गुणवत्यहनि भट्टाहत-
 ह्युपनाय्य पुरोहितेन पाटयन् राजकायण्यन्यतिष्ठम् । अभिन्नये
 च । राज्यं नाम शक्तिप्रपापणम् । शक्तयथ मन्त्रप्रभा-
 योन्माहाः परम्परानुगृहीताः कृत्येषु प्रमन्ते । मन्त्रेण हि
 विनिधयोन्धानाम् । प्रभावेण प्रारम्भः । उन्माहेन निरहणम् ।
 अतः पश्चाद्मन्त्रमूलो द्विप्रप्रभावस्कन्धधनुगुणोन्माह-
 विटपो द्विममनिप्रकृतिपत्रः परगुणकिमलय शक्तिभिदि-
 पुष्पफलध नयवनस्पतिनेतुरूपकरोति । न चायमनेराधि-
 फरणत्वादमहायेन दुरपजीवः । यन्त्रयमार्थयेतुर्नाम
 मिश्रवर्ममन्त्रो न कोमलाभिजनन्रात्रुमारमातृपथो मन्त्रि-
 गुणध युक्तमन्मतिमवमर्त्यैव प्यमो मिश्रयमा । न योऽप्यः

पेशलमिति । अथ नालिजंयं रहस्यशिक्षयम् । तानार्थं
 तुमेकान्ते घृहि । कोन्वेप मायापुरुषो य इमां राज्यलभ्यं
 मनुभवति । म चायमस्मद्दालो भुजङ्गेनामुना परिगृहीतः
 किमुद्गीर्यते ग्रस्यते वेति । म यद्वादिष्यति तदा
 बोध्य इति । मोऽप्यन्यदैवं मामोवेदयत् । मुदुरुपा
 प्राभृतैः प्रवत्यै चित्राः कथाः मंवाह्य पाणिपाद
 तिविस्रम्भदत्तक्षणं तमप्राप्तं त्वदुपादिष्टेन नयेन
 सोऽप्येवमकथयत् । भद्र मेवं वादीः । अभिजनर
 शुद्धिदर्शनमसाधारणं बुद्धिर्नैपुणमतिमानुषं प्राणबलम
 रिमाणमौदार्यमत्याश्चर्यमस्त्रकौशलमनल्पं शिल्पज्ञानमनुग्र
 हार्द्रं चेतस्तेजश्चाप्यविषयमभ्यभित्रीणिमित्यस्मिन्नेव संनिष
 तिनो गुणाः येऽन्यत्रैकैकशोऽपि दुर्लभाः । द्विपतामे
 चिरविल्वद्रुमः प्रह्लाणां तु चन्दनतरुस्तमुध्दृत्य नीतिज्ञ
 मन्यमश्मकमिमं च राजपुत्रमनेन पित्र्ये पदे प्रतिष्ठितम
 विदि । नात्र संशयः कार्य इति । तच्चापि ध्रुत्वा भूयं
 भूयश्चोपधाभिर्विशोष्य तं मे मतिमहायमकरस्वम्
 तत्सखश्च सत्यशौचयुक्तानमात्यान्विविधव्यञ्जनांश्च गूढपुरु
 पानुदपादयम् । तेभ्यश्चोपलभ्य लुब्धममृद्मत्युन्मिक्तम
 विधेयप्रायं च प्रकृतिमण्डलमलुब्धतामभिरुयापयन्धा
 र्मिकत्वमुद्गावयन्नामिकान्कदर्धयन्कष्टकान्विशोषयन्मित्रो
 पधीरुपमंश्चातुर्वर्ण्यं च स्वधर्मकर्मसु स्थापयन्मभिममाह
 रेपमर्थान् । अर्धमूला हि दण्डविशिष्टकर्मास्मा ।

घान्मदस्मि पापिष्टं तत्र दौर्बल्यादिन्याकलम्य
गानन्यतिष्ठम् ।

इति भीमिष्टिनः कृत्वा दशकुमारचरिते विभूतचरिते
म अष्टम उच्यते ।

trouble. कृपाभ्याशे—अभ्याश = vicinity, surrounding
 अष्टवर्षदेशीय—देशीय—*is a termination applied in the*
sense of "about" "nearly." ईषन् अममासौ कल्प—देश
 देशीयर् । ईषन् अममास अष्टवर्ष, अष्टवर्षदेशीयः, अष्टवर्षे
 अष्टवर्षकल्पः । अष्टा वर्षाः प्रमाणं यस्य सः अष्टवर्षः । अष्टौ=दातुं
 is a numeral declined only in plural, as. 1 अष्टौ, 2 अष्टौ
 3 अष्टभिः, अष्टभिः 4 & 5 अष्टभ्यः, अष्टभ्यः, 6 अष्टानाम् 7 अष्ट
 अष्टानु. आसमगददम्=आमेन गददम् यथा स्वागथा with his voice
 choked on account of the distress he was in अगदन्
 अवदन्=Said 3rd pers sing imperfect (लट्)
 गद् I P.

महामाग—महान् भागः यस्य तत्पुत्रो=Oh lucky &
 द्विष्टस्य=द्विष्ट ppp from द्विष्ट to trouble, 9 P 4
 द्विष्टानि, द्विष्टानि मे=मम=In distress as I am. माहायकम्
 गद् एति=गहायः, गहायस्य नात्र माहायकम् (प्यञ्) माहायकं
 माहायकम् (मर्थं कन) द्वि=shows cause, since प्राणा
 द्वाग्निम्—प्राणानां अपहरिणी=प्राण+अप+हृ+णिनि (ताण्टीये
 +टिप् The termination णिनि (इन्) is applied
 roots in the sense of nature, habit हृ+इन्=हरिन्
 is an adjective of विप्रा (feminine) therefore
 हरिन्+ईर् (ई) fem. द्वाग्निं विप्रायां—पातुम्
 विप्रा; a desiderative noun from प=to drink
 प्रनिकर्तुम्=दृष्टुम्. In order to quench (this
 thirst of mine). Infinitive of purpose (33
 from प्री + ट् 8 P. A. to oppose, to withstand
 to quench. उद्विष्यन्=विषयवन् Present part in

उत्+अ+व=to draw up 1 P. nomi. sing adjective. कोऽपि
 नेष्वात् इह पुन- In this well here, कोऽपि=क.+अपि, अकिदिग-
 [त्ताम्, a certain, somebody. विद्, वन and अपि are the
 terminations, which when added to an interrogative
 pronoun, turn the interrogative into an indefinite
 pronoun. They are added after the interrogative
 pronouns have taken case terminations. e. g क+अपि,
 क्+अपि, केन+अपि etc. निष्कल=निर्मल बल वम्बत्=One
 from whom all spirit has gone. An old man. निष्कल
 लीर. इदः । मर्मकदारणभूतः=दारण दारक्षिप्रो=एकं देवत एव
 दारणं=एवदारण, एवदारणं भूतः एवदारणभूत=who was my only
 protector अराम्=गमयः, उद्वर्तुम्—Infinitive of purpose
 (उवृत्) from उवृ+इ 1 P. or उवृ+वृ 1 P.=to lift up, to
 draw up.

अभ्येत्य—Indeclinable past participle of स्वयन्त
 from अनि+इ=to go near, to approach. मत्स्या—By
 means of creeper, कथं तु मत्सिलेन । मत्स्या and कथा are
 एते वृत्तौ. उत्तार्य—Indeclinable past participle from
 उत्+वृ 1 P. (causal) having helped him to come up
 having extricated. पेशनालीमुग्गेदधृताभिः—पेशन माली
 मत्स्या मुग्गं, तेन उद्वृत्ताः (भव) लभितः. It is an adjective
 to अद्भिः which is instrumental plural of भव=water
 (m). It is used in plural only (Decl 1 भवः 2
 भव 3 अद्भि 4 अद्वन् 5 अद्वन् 6 भवम् 7 भवन्) He
 drew up water from the well by means of a bamboo
 pipe. चतुःपञ्चग (V L पञ्च) solve it as चतुर्षु पञ्च व

पद्वा चतुःपञ्चपाणि तैः adj. of फले; or चतुःष्टुवा पञ्चपाणि
 (पञ्च वा पद् वा पञ्चपाणि). In both these cases the
 compound is a सैक्यावहुव्रीहि. In the first case it
 means four or five or six; in the second it means
 four times five or six i. e. 20 or 24. शरक्षेपोऽञ्जितस्य
 शरस्य शेषः. शरक्षेपः बाणपातिः शरक्षेपात् (अपि) उच्छ्रितस्य उन्नतः
 Higher than the ascent or height of an arrow.
 लकुचवृक्षस्य=लकुचनामा वृक्षः=इहु (बडहर भाषाया) a kind of tree
 पाषाणपातितैः—पाषाणे (कण्ठे) पातिता=Having knocked
 down, felled down with stones. पातिन is the past
 passive participle from the causal of पत् P. to fall
 प्रत्यानीतप्राणवृत्तिमापाद्य=प्रत्यानीता पुनर आनीता प्राणानि इति
 स्थितिः. यस्य तम्=lit. one, existence of whose life was
 brought back; helping him to refresh his spirit
 making him one the existence of whose life was
 revived, refreshed (आपाद्य=Absolute or indeclinable
 past participle of आ+पाद+causal of पद् to make.
 मृगतलनिषण्णः—नष्टतले निषण्णः=Sitting under a tree
 निषण्णः=past. pass part. from नि+पद् (तीद) to sit
 जगन्मृ=मृदम् Accu. sing. of जरद् pres part. of
 to become old, to shelter (p. p p जर्ण). कथं प्राप
 आपदा-How has this calamity befallen. (आपदा p p
 from आ+पद् to fall.) adjective to आपद् fem

अधुमग्नम्—अग्निः मग्नम् यथा स्वागता -Choked with
 tears. (compare नगमग्नम् above) अमग्नम्-अपारम्=Sand.
 third pers. sing. Imperfect (नञ्) of गद् to speak I P)

पुषताम्=3rd. pers. sing Imperative (हेद्) pass
 from पु=to listen 5 A. P.=Please listen, be pleased
 to listen. May you attend to, महाभाग=Illustrious
 sir, lucky sir, fortunate sir, magnanimous Lord.
 विदर्भो नाम जनपदः—A country called विदर्भ; modern
 Berar; between the banks of the Narmada & the
 Krishna rivers. भोजवंशभूषणम्—An ornament to
 the race of भोज who belonged to the race of the
 Yadavas. भंशावतार इव धर्मस्य-भवेन भवतारः=a partial
 incarnation of religion or virtue. A virtue incarnate,
 very virtuous, a partial incarnation of the god of
 justice. अतिसत्य—अतीव सत्यं यस्य, सत्यं बलं सत्वगुण
 यस्य न.=Possessing great courage or prowess, of extra
 ordinary strength or powers, possessing great virtue.
 सत्यवादी—नर्त्तं वदने तच्छृते यस्य वदभिति [इत्]=it was
 his nature to speak the truth. षडान्व=Liberal,
 generous. [सुर्वशान्वःतत्पुत्र्यवदानशौण्डावहुमदे । अमर,]
 सुविनीतः—[अत्यन्तः विनीत]—नमः=very modest विनेता
 प्रजानाम्—विनेता=शिक्षकता=Regulator, educator of his
 subjects. रक्षिजनभूष्य—रक्षिताः भवुराणाः मूला तेषां यस्य =
 His servants or subordinates were pleased with
 him; a generous master to his servants कीर्तिमान्=
 famous, renowned, शशस्त्रे मयूर । शशस्त्रेन विदने कीर्ति-
 यस्य । मयूर or मरु or मर are the terminations added
 to nouns in the sense of possession in large quantities.
 उद्भ्रम=उभय . Mighty, great This may go with कीर्ति-
 बुद्धिभर=high or noble in form and intelligence;

eminent for his mighty form and high intelligence
 उत्थानशीलः—पौरुषस्वभाव . Ambitious (उत्थानं पौरुषं अना)
 उत्थाने पौरुषं गीतं यस्य—of greatness, it may go with
 बुद्धिभ्याम्—whose form and intelligence command
 respect (from others). मूर्तिः—form, person, body
 बुद्धिः—Intelligence, wisdom शास्त्रप्रमाणः—प्रमाणं
 प्रमाणं यस्य=Who regarded shastras as his authority
 following the authority of the shastras, fully guided
 by the rules of the shastras: Defender of the faith
 शक्यमव्यकल्पारम्भी—शक्यं = सुकरं, स्वभावात् कर्म = Deed
 easy to be accomplished अव्यक्षेपं, कुशल=popular works
 works of public benefit, कल्प=Continuous works
 beneficial in the end. (शक्यं तु सुकरं कर्म मय्यः
 जनलालिनम् । फलं युक्तं न भूतेन मदैवेयं गमाचरेत् । दिवाकर-
 कल्पः = विधि न्याय्यं कर्म (कालो न्याय्ये, विधौ, शास्त्रे, मन्त्रे
 प्रह्लावाक्षरे । कल्प_मे, विकल्पेच । महाप्रकाश) शक्यानि मय्य-
 कल्पानि आरभते तच्छीलं यस्य । आ+रम्+णिनि. [इत् तच्छेत्से]
 It was his nature or habit to undertake or start
 works that were possible to be performed of public
 benefit, and beneficial in the end संभावयिता बुधान्
 One who respected the learned or wise men;
 [ममानेन धनेन बुधाना आदरकर्ता.] by conferring titles or
 bestowing gifts on the wise men of his realm
 प्रभावयिता सेवकान्—Promoter of his servants,
 [Lit. made the servants masters] अनुव
 प्रभावयिता = प्रभुत्वं कारयिता—Making them prosperous or
 masters उदभावयिता बन्धून् He raised his relations

to higher positions. न्यग्रथाद्ययिता शङ्कन्—Subdued, brought down, lowered down his enemies. असंबद्ध-
ग्रन्थापेक्षु भद्रभक्तकर्ण = न संबद्धाः असंबद्धाः प्रकृताः (अनर्थक
वचानि) तेषु न दत्तं कर्णं येन = He never lent his ears
to any irrelevant or nonsensical talks. कदाचित् अपि
ध्यायितुम् शुभेषु—[अविनृणः=विदग्धः मूढः परितः विनृण
न विनृणः अविनृणः = गर्वदा मनुष्यः एव—not free from
greed or thirst; whose thirst was not satisfied His
greed for virtue or merits remained unsatisfied almost
always. Always eager to acquire virtue or merits

:

P. 2. यानि नदीणः कान्तासु—नदीणः=निपुणः=नदी+णः (नदी-
'नानि नितृणः प्रवीणनिपुणाः अपि 1) नदी+ण+क (अ) निनदीणां कान्तेः
प्राप्तये. The root प्रा to bathe 2 P. takes a क (अ) ter-
mination when prefixed by नि and नदी in the sense
of proficiency or skill नि+प्रा+क=निप, नदी+प्रा+क=
नदीप—Fully proficient, expert, skilled in fine arts
नदीप्यो धर्मार्थसंहितासु=नदीप्य=as a superlative form of
अन्तिष्ठ=nearest, धर्मार्थ संहिता=संहिता=codes of religion
and politics, sacred lore and political Science.
संहिता comes after the ईद compound of words of धर्म+
अर्थ, therefore by the rule ईदन्ते ईदन्ते धृद्वान्ते परं प्रवेदं
गम्यन्ते, it will go with धर्म and अर्थ, धर्मसंहिता अर्थसंहिता च ।
संहिता—collected rules, code. स्वल्पेऽपि शुभे शुभरा
प्रत्युपकर्मा—He would repay in manifold even a
small good deed or good service (स्वल्पेऽपि शुभे शुभे
गतिः आश्वत्थमः प्रत्युपकारं कर्तुं स्वल्पः दत्तः). Mark the

accusative plural in सम्भावयिता वृधन्, प्रभावयिता से . .
उद्भावयिता चन्धून्; न्यम्भावयिता शन्न्. These cases are
governed by the nouns सम्भावयिता, प्रभावयिता, उद्भावयिता
But further in प्रत्यवेक्षिता कोषवाहनयोः (पृष्टी) परीक्षिता सर्वो
ध्यक्षाणाम्, उत्साहयिता कृतकर्मणाम्, प्रतिकर्ता आपदाम्, प्रोत्सा
हयितुर्बर्णस्य, and similar forms govern पृष्टी. This is to be
explained by न लोकाद्वयनिष्पत्त्यर्थानाम्—The words
formed by the addition of वृन् (वृ) terminations will
not govern पृष्टी. There are two terminations which
are similar in form वृन् and वृक् both mean the same
thing (कर्त्तरि); But according to Panini's rule
न लोकाद्वय, etc. words formed by the addition of वृक्
will not govern पृष्टी; and therefore in सम्भावयिता वृधन्,
न्यम्भावयिता चन्धून् accusative is used. But words formed
by the addition of वृक् however can govern पृष्टी such
as is used in the following. प्रत्यवेक्षिता कोषवाहनयोः =
A careful supervisor of treasury and conveyances;
A competent superintendent of treasury & army
(प्रति+भव+ईश+वृक्). यत्नेन परीक्षिता सर्वोध्यक्षाणाम्—He
took great pains to appreciate or examine the
works of all the heads of the departments. अषष्ठः—
a chief, a head, a superintendent. उत्साहयिता कृतकर्मणाम्
अनुकुर्यः दानमाने.—He encouraged the officers who
performed their duties properly with suitable gifts
and bestowed proper honours or titles on them. cf.
शिवपर्वण्यनुकुर्यविश्वाम्नाः । कृतकर्मणाम् वदन्ति दीपदः ॥ हिमाल. १. १४
नष्ट प्रतिकर्ता देवमानुषीणाम् आपदाम् = An instantaneous,

or prompt removal of the heavenly and human calamities. Heavenly calamities are — 'दुर्नाशनो जलं
'द्व्याधिर्दुर्भिक्षं मरणं तथा । इति पञ्चविधं दयं मानुषं व्यग्नं
'तत् । आमुष्मन्मरुः शीरेभ्यः परेभ्यो राजवर्त्मनः । इति श्रीमद्भगवद्गीतायां
'महापर्वणि पञ्चमोऽध्यायः ॥ अर्थः ॥ अध्यायः १३.२०. बाह्यगुणयोगनिपुणः—
'Well-versed or expert in the use of six qualities of
'a king. चर गुणाः नृप बाह्यगुणं (चरगुण+स्यम् स्वार्थे) बाह्यगुणस्य
'उपयोगः तस्मिन् निपुणः । These are six expedients of
'foreign policy:—मैत्रिणां विमर्शे दानम् आगमनं द्वेषम् आश्रयः । चरगुणाः ।
'ममरः 1. Peace or alliance 2. War, 3. Marching
'4. Halting (waiting for an opportunity) 5. Dupli-
'city, creating discord amongst enemies 6 Seeking
'protection (of other kings) मनुमार्गेण मणेता चानुवर्त्यस्य=
'He maintained the order of four classes according
'to the rules laid down by मनु. मनु was the great law-
'giver, he has codified the rules of conduct in his
'book called मनुस्मृति. पुण्यवदोक्तः—पुण्यः श्रेष्ठः वरः वरः
'His fame was holy; he whose name was auspicious.

पुरुषायुषः—पुरुषस्य आयुः=Full period of the life of a
man, 100 years पुरुषायुः becomes पुरुषायुः irregularly
by मन्वन्तुर विचित्र निधेयन पुरुषायुः द्रवयुष etc. अपुण्येन

On account of ill luck, sins of his subjects
अमण्यन् ममरेषु—He was counted amongst the
immortals, died, expired, joined the majority. अमण्यन्=
third pers. sing. pass. imperfect लृट् of मण् to
count 10 P. महायति = तानात् पुण्यवर्मनः आयति. मन्वन्तुर

सम्भूतः = One who owed his greatness or prosperity to him (भ्यामप्रभुर्गोपनीतः नायनः । अमरः ।) His father.

अव्यभिचरन्—Ruled the earth. अव्यभिचरः is accusative governed by अव्यभिचरन् (अव्यभिचरः-अव्यभिचरः कर्म । vide Apte's

guide §31) दण्डनीत्यां नान्याहृतः अभून्—Was not much honoured in Politics; did not take interest in Politics.

दण्डनीतिः—Rules of Government; Science of Politics.

तस्मै = तस्म्यन्ते धनिनः दण्डः । अभून् = Third person singularist from भू । P मयति । मन्त्रिवृद्धः = मन्त्रिः ।

मन्त्रिणां वृद्धः—Oldest amongst the ministers.

यद्गुणः—Much respected by his father. The sixth case (षष्ठी) in पितुः is accounted for by the rule मन्त्रिद्वये

पूजार्थेभ्यश्च (Vide Apte's guide §115) प्रगल्भवाक्य-प्रगल्भ

वाक्यं यस्य—Whose speech was eloquent, whose words were important and weighty.

अभाषत—Said, addressed as follows. (Mark the advice given to the old and experienced minister.)

नान्—It is a term of affection meaning "O dear, my dear boy": (नाम इति चाह्वयः). आत्मसंपन्नः

Personal accomplishments, qualities of the soul. Treasure of the heart. अभिजनाग्रभूतिः=Ever since

your birth. अन्यूना=Not wanting in anything. लक्ष्यते = Is marked, is found out, is seen. निस्सर्गपदवी-

निर्गुण पदवी = Clever by nature, naturally sharp. पदवी is an adjective qualifying बुद्धिः पदु or पदः

All adjectives ending in उ take the feminine.

ermination ई optionally (काडाः ६१) वृद्ध or पक्षी, गृह or
 उष्ट्री. वृत्तादिदिशु बज्यासु -In arts such as dancing,
 singing and others. Mark the difference between वृत्त
 and वृत्त. वृत्त is a mute dance without music etc and
 वृत्त is a dance accompanied with music. काव्यविस्तरेषु -
 In the expanse of, in different kinds of, kavya
 literature. प्रामादिविस्तार -Which has attained excel-
 lence; which was developed, or cultured or trained
 in different kinds of काव्य. Mark the difference
 between विस्तार and विस्तार (विस्तारो विपदो ब्रह्म. न तु
 लम्बस्य विस्तारः) इतरेभ्यः प्रविशिशब्दे -Surpasses that
 of others. अमनिष्य आत्ममंभ्रताम् -Not having
 obtained polish; not being refined or cultured
 १. अमनिष्य ते (मनिः) विवेकेना ह्य निष्य निर्विक्रमात् ।
 २. १. अमनिष्यं दोषितेव हेमप्रतिः = Like the quality
 of gold not purified in fire

भूधृत् -भुवं निर्मानं इति = (1) A king (2) A mountain.
 अत्युच्चैः शिखरैः - (1) Of a very high order or position.
 (2) Very tall. परैः अस्यादात्तामाजम् - (1) Being attacked
 by enemies, (2) Being trampled by others, brought
 under the powers of enemies आत्मानं न चेतयते =
 Does not come to his senses. A king without
 the proper knowledge of politics is compared
 to a mountain, which is an inanimate object.
 Mark the sentence, which is applicable to both, the
 king and the mountain. Adjectives have also double

meanings. Just as a king though very great, who is attacked by the enemies, does not wake up, similar to a mountain, though very tall, does not feel anything when it is trampled under foot by people. व शक्तः साध्यं साधनं वा विमज्ज्य वर्तिनुम्—He is able to behave himself in a manner, which enable him to distinguish between the object and the means अयथावृत्तः—यथावृत्तं यम्य=Behaving properly न यथावृत्तं—Not behaving with a proper knowledge of things; not acting as he should कर्मसु प्रनिवृत्तमानः=Being obstructed or defeated in his deeds or objects स्वैः = By his own kinsmen or friends servants परैः—By his enemies, or foreigners strangers. अचक्षतस्य—Of him, who is unable

भूतभवद्भविष्यत्सु व्यवहितविमल्लक्ष्येषु विषयेषु तिष्ठतपुच्छि—न प्रनिवृत्ता कुण्ठिता रति यस्य—Its work or operation is not obstructed in giving information of things that are past, present and future and things concealed or hidden and away from one's sight. भूता भवन्त. भविष्यन्तश्च (विषयेषु, व्यवहितः विमल्लक्ष्येषु—व्यवहित is past pass participle वि+भव+ष्ठा to place = placed away, hidden, concealed not known विमल्लक्ष्य—Objects that are away or at long distance, that are out of his reach तेन हीनः—He is devoid of that eye of science wanting scientific views मनो धर्मि सायनविज्ञानयोः तोचनं

आयो च ते विशाले च आदरविशाले=Long and big eyes ततो
 अपि-विद्यमानोः अपि—though he possesses long and big
 eyes; मनोः अपि मोक्षनो is भक्तदे पदं Genitive absolute:
 (See Apte's guide) अग्रे. एव जन्तु—Certainly
 the Creature is blind. Mark the word जन्तु—he is
 only a 'Creature,' (despicable or insignificant animal).
 सर्वदशनेषु असामर्थ्यात्—As he is unable to find out
 the political or other ends or objects; as he has no
 power to see the proper objects. असामर्थ्यात् is दंतो वंचनो
 (for अन्धः एव etc.) Compare अनेह संशयोक्तोऽपि परोक्षार्थ
 ईशम् । सर्वस्य मोक्षनं शक्तिं दत्तं नारदम् एव सः ॥

अभियोगम्=Attachment; fondness, liking. बाह्यविद्या-
 External lore; mere outward forms. आगमय—Second
 person sing. of the causal of आ+गम् Come; try to enter
 into, get an insight into, obtain proficiency in. स्वकुल-
 विद्या Your family science, your hereditary knowledge.
 तदर्थानुष्ठानेन—By acting up to its rules; by carrying
 out rules laid down in that science. आयत्तिनशक्तिसिद्धि =
 Having obtained mastery over royal powers and
 success; having enjoyed royal powers with success.
 आयत्तिना प्रभु, राज्यं नो विद्धि देव, शक्तिः are प्रभुशक्ति, उन्मदशक्ति
 and मन्त्रशक्ति. A king can successfully rule over his
 subjects if he possesses the ruling powers, energy
 and proper counsel. प्रभुशक्ति is the power arising from
 the majesty or superior position of the king.
 स्वशक्ति is the power of his personal energy. मन्त्र-

बहुमूर्तिविमानम् —Clever in various kinds of crooked
 speeches, clever in paraphrased speeches मरु —
 a crooked speech, मरु मरु वक्रवचनम् । वै० । परममो
 विद्वद्वत् —रादये वादीदम् मरु मरुने मरुने वा —Always
 trying to find out others' weak points पणिदागविनाम्
 (A)oker, creating laughter, परिप्रादगवि —परिप्रे विप्रादा
 दम् मरु —Taking pleasure in circulating scandals
 about others पैनुमवपविद्वत् —विनुमव मरु पैनुम
 (विनुमै मरुमरु) Clever in rogues, adept in craft.
 मरुविद्वद्वत् मरुमुवप्रागवि-मरु मरु मरुमरु —Babes
 Receiving babes even from the circle of ministers.
 मरुमरुमुवप्रागवि —A profession of all wicked deeds.
 मरुमरुमरुमरु —A helmsman, a pilot of libertinism
 or licence, or licentiousness मरुमरुमरुमरु मरु
 मरुमरु मरु मरु मरुमरुमरु, कुराव or better कुरावमरुमरु
 मरु मरु —His servant or attendant from his
 childhood. विमरुमरु —मरु मरु मरु मरु मरु मरु
 With a smile, smilingly मरुमरुमरु —Prayed,
 requested, and person sing. Imperfect of the causal
 of मरु IX P also request.

देव —May it please your Majesty. मात्रने मरुनि
 विभुने मरु he becomes a recipient or owner of
 fortune. उवावर्च —Irregularly formed compound.
 उवर्च मरु उवर्च उवर्च मरु ने, lit High and low, of all
 kind. उवर्चमरुने —By means of allurements मरुमरु-
 मरु. —मरुमरु. Present parti of मरुमरु, denominative

already in his hands, already in his possession.
 तेषु परिचायं भातु Others, other than those men-
 tioned above, surround him and say or advise
 निषिद्धी—A cowrie (कर्कर) or a small coin equal to
 6 cowries. वार्ग्यपण A kind of coin of greater value
 than an anna. दातव्यम् First person plural of the
 aural of दत् ३ P. We can bring about the destruc-
 tion of all the enemies. दातव्यान् क्रते Without the
 use of any weapon. कृतेष्वगोचरम् एवम् (अन्वयः—
 तेषां कृतेष्वगोचरम् एवम्) see Apte's guide § 81) एकशरीर-
 तावमपि-एवम् एव एवम् एवम्, एव एवम् एवम् With his
 physical body alone. एवम् एवम्—एवम् एवम् एवम् एवम्
 An overlord an emperor. विदधीमहि—We can
 bring about the change

चतस्र राजविद्या—Four royal lore. एतं विद.
 Knowledge or lore necessary for kings. (1) वेदः=
 The three Vedas—ऋग्वेद, यजुर्वेद and सामवेद (2) वार्ता-
 Political economy or practical arts such as agricul-
 ture, commerce etc (3) आग्नेयविद्या=आग्नेयविज्ञानं
 Logic and metaphysics, philosophy. (4) इन्द्रनीतिः—
 Science of administration or politics.

आत्मा विश्वदात्मविवर्तने धर्मधर्मो वेदो विदो ।

अर्थवर्तते तु वर्तनी दण्डनीनो नयनयो ॥ रामदह.

महत्सु मन्वन्त्याथ—They are great and are very
 slow in giving their results. विष्णुगुप्त—वज्रपति, a well-
 known politician, the preceptor of चन्द्रगुप्त in fourth

already in his hands; already in his possession
 मग्ने परिचयं मातु Others other than those men-
 tioned above, surround him and say or advise.
 पाणिनी—A cowrie (वरु) or a small coin equal to
 10 caries. वार्यपत A kind of coin of greater value
 than an arna पालदेम First person plural of the
 causal of पृ २ P. We can bring about the destruc-
 tion of all the enemies दास्यान् क्रान Without the
 use of any weapon वनेद्युस्त्रम वरुनी (अस्त्रेद्युस्त्रे
 विनाशकृतवत्तदस्त्रं दुने । see Appendix § 81) एकदासी-
 माधमवि नरिन्द एव नरिन्दमद्, एव एवममद् With his
 physical body alone. वक्रवर्तिने—वने एते एवमने वने-
 An overlord an emperor विदधामहि—We can
 bring about the charge

चतस्र राजविद्या—Four royal lore. १) विद-
Knowledge or lore necessary for kings. (१) वेद-
The three Vedas—ऋग्वेद, यजुर्वेद and सामवेद. (२) दण-
Political economy or practical arts such as agricul-
ture, commerce etc. (३) आर्वाविद्या=आर्यविज्ञानं
Logic and metaphysics, philosophy. (४) दण्डनीति-
Science of administration or politics.

आमर्षी-१७६४-५३२८ धर्मधर्मो नदी सिन्धी ।

अधोऽर्धं तु कर्मसु हस्तसु च तदात्मनः ॥ वासदेव.

महत्त्व मन्दफलम्—They are great and are very slow in giving their results. विष्णुगुप्त—बलभ, a well-known politician, the preceptor of चन्द्रगुप्त in fourth

यस्य = One who owed his greatness or prosperity to him. (स्यात्प्रभावोऽयं चायं । अमरः) His father. अध्यातिष्ठन्—Ruled the earth. अधनिम् is accusative governed by अध्यातिष्ठन्. (अधिर्ह. उपक्रामा कर्म । vide Apte's guide §31) दण्डनीत्यां नात्यादतः अभून्—Was not much honoured in Politics; did not take interest in Politics. दण्डनीतिः—Rules of Government, Science of Politics. दम् = दम्बते अनेन दण्डः. अभून् = Third person singularist लुङ् from भू । P भवति । मन्त्रिबृद्धः = मन्त्रिषु मन्त्रीणाम् बृद्ध - Oldest amongst the ministers पितुः बहुमानः—Much respected by his father. The sixth case (षष्ठी) in पितुः is accounted for by the rule मन्त्रिषु पूजायैव (Vide Apte's guide §115) प्रगल्भवाक्—प्रगल्भाद् यस्य—Whose speech was eloquent, whose words were important and weighty. अभाषत—Said addressed as follows. (Mark the advice given by the old and experienced minister)

तान्—It is a term of affection meaning "My dear, my dear boy". (तान् इति चाहृक्तिः) आत्मसंपन्नः—Personal accomplishments, qualities of the soul. Treasure of the heart अभिज्ञानात्प्रभृति=Ever since your birth. अन्यूनः=Not wanting in anything. लक्ष्यते = Is marked, is found out, is seen. निमग्नः पटुः = Clever by nature, naturally sharp. पटुः is an adjective qualifying बुद्धिः. पटु or पटुः. All adjectives ending in उ take the feminine

॥१॥ His food is measured, and even tasted by
 a priest first. He is not free to eat whatever he
 likes मानोमानपूर्वकं—मान=measure, उन्मन=weight
 (मानोमानपूर्वकं इत्यत्र उन्मन इति शब्दः । ईश० । एतच्च उन्मनस
 (विशेष इत्येव इति ।) In which everything is measured
 and weighed. Accounts are kept in a king's palace
 about his food etc. and he explains this keeping
 of accounts in a twisted or satirical way

उन्मिनेन०—From this the daily routine of a
 king's life as laid down by नीतिशास्त्र is explained in a
 cynical way. A day is divided into eight parts and
 night into eight parts, each part consisting of one
 and half hours or ३½ ghāṭikas. According to the
 rules of conduct laid down for a king, he has to
 perform a particular duty in a particular hour of
 the day. This is being explained one after the
 other. उन्मिनेन च गता—As soon as the king gets
 up from his bed. शान्तिनाशान्तिनमुनेन—With his
 face not fully washed शान्तिं च न शान्तिं च. He
 does not get sufficient time even to wash his mouth
 or to get his break-fast, as he has to attend to
 his duties. मुष्टिर्बर्धमुष्टिर्वा मन्वन्तरीहृन्व—मुष्टि and
 बर्धमुष्टि are particular measures, or मुष्टि=2 handful. Or
 एतच्च द्वादशगोषट्. मुष्टिः, मन्वन्तरीहृन्व, बर्धमुष्टिः । मुष्टि is an
 officer, who audits accounts of urban areas and बर्धमुष्टि
 is auditor of the rural areas. मन्वन्तरीहृन्व—Having

century B.C. He is a ...
 For ... or ... the ...
 defeated the Nandis ...
 the help of ...
 of bringing about the ...
 इति अर्धनि—He accepts ... starts learn-
 ing, he agrees to do this ... and ...
 अत्रैव जरां गच्छति—He ... old ...
 studying the science of administration he ...
 complete the studies until he becomes old ...
 शास्त्रान्नरानुबन्धि—It depends upon other ...
 it is interconnected with other ...
 शास्त्रान्नराणि, शास्त्रान्नराणि अनुबन्धास्तु राज्यं दम्यते । The science
 of politics depends upon other sciences for
 complete study. सर्वमेव वाङ्मयम् अधिदिष्ट्या न तत्र
 अधिगम्यते—Without understanding or knowing
 whole of literature it cannot be thoroughly learn-
 अधिगम्यते—Third person sing pass of अधि+गम् to study
 तदधिगति—V. L. तदधिगम्यते.

Now he begins to describe satirically the
 benefits and losses from the study of political science.
 पुत्रदामपि=पुत्राः च दाराः च एतेषां मम दारः पुत्रदामं न विभ्रमः
 Cannot be trusted; are not to be believed. A
 of पुत्रदाम (1) a pass part from वि+भ्रम् 2 P. caus-
 मान्मकुक्षं अपि हने—For their own belly. A kind
 not ... much or unmeasured quantity

thrust into his hands, (1) or taking interviews to his officers अथ्यतः अस्य—Notwithstanding the king is listening attending to it (अथ्यन् अस्य—Genitive Absolute वक्ष्ये च अनादरे) अप्यक्षधूर्ता—Cunning heads of the departments. The meaning is that, in spite of the fact that the king is carefully listening to the reading of accounts, the heads of different departments are so cunning or so clever that they misappropriate to themselves double the amount. अप्यक्षेण or अप्यक्षधूर्ताः द्विगुणम्=द्वौ गुणौ यस्य अन् अपहरन्ति=Steal and rob, misappropriate आहरणोपायान्—Means revenue. Sources of income. There are forty ways by which a king should collect his revenues, for kinds of taxes as laid down by चाणक्य. सहस्रधा-सहस्रधाः (धा is a termination added in the sense of प्रकर=ways, e. g. द्विधा, त्रिधा, अष्टधा, सहस्रधा) आत्मबुद्ध्याम्=According to their whims, as suits their idleness आत्मनः स्वस्य बुद्धिः विकल्पयितारः—3rd person plural future (सुट्) of वि+कल्प 1st conj. Atm. कल्पने) They would question or multiply into a thousand with the forty kinds of taxes to be levied.

द्वितीयः—In the second part i. e. from 7. 30 a king has to attend to the seat of justice where the subjects quarrelling among themselves

even to him in getting their judgments decided, and he has to listen to them though his ears are deafened by their empty talk. **दण्डको दण्ड दान दण्डे** **दण्डे दण्डको**—He has to live a very hard & trouble some life. **न्यायि**—There also are in the court room **आदिवाक्याद** **न्याय** **अर्थ** **दण्ड** **विद्वान्** (analyses) **दण्ड** **न्याय** Legal advisers, lawyers, assessors and others **दण्डको दण्डको दण्डको दण्डको** Delivering or giving, bringing about the decision for or against (a party) according to the sweet will or as suits them **दण्डको दण्डको दण्डको दण्डको** (दण्डको) **दण्डको दण्डको** **दण्डको दण्डको**—They bring on and evil fame to their master, the king, and money for themselves. (The idea is the judges, assessors or legal advisers receive money or bribe secretly and advise the king by twisting the evidence in a way suitable for convenient to themselves. The king, because he cannot grant fair justice to his subjects becomes a sinner and gets a bad name and fame.

दण्डको—The third part is from 9 a m to 10.30 a m he gets time to finish his bath and meals **दण्डको दण्डको**—After he has eaten, he has always a danger of being poisoned until the food eaten is fully digested **दण्डको दण्डको**—**दण्डको** food. The following things as enumerated by **दण्डको दण्डको** are not free from the danger of being poisoned—**दण्डको**, **दण्डको**,

पाने, भोज्ये वने, विभूषणे । सर्वशैवाग्रमन स्याद्वैत विदुः
कामं • VI 9

चतुर्थे—The fourth part i. e. from 10. 30 a. to 12 a. m. he has to receive presents from officers and subjects. For receiving presents has to stretch out his hand प्रसारयन्नेव=प्रसारयन् । Mark the sandhu (a final र when preceded by a short vowel and followed by a vowel is doubled). He has practically no time even to stretch out his hand

पंचमे—The fifth part i. e. from 12 a. m. to 1-30 p. m. **मंत्रचितया**—On account of sitting counsel with his ministers, discussing political plans; deliberations of political schemes. **आयाम**—Torments, troubles, mental worries. **मध्यस्था इव**—As if impartial, showing that they are not interested in any parties and are indifferent or neutral pleaders **मयेतिमुल्लिखे, मयेतिव्यापन, नियने—निर्वाणे** definitely मिथ—अन्यन्तं or रहसि—Amongst themselves secretly. **संभूय**—Joining hands, making common cause **दोषगुणौ**—मन्त्र्य दोष गुणौ (नामान्ये एवमर्थे)=The merits and defects of a political scheme. **दूतगत वाक्यानि**=Informations or reports received from officers and spies, ambassadors or envoys 25.
C III शक्यवाशकयता—Possibility or impossibility

अभिप्रायः. देवतापूजायां विष्णुः—देवः कः च कर्तव्यः अस्माकं च
 न देवतापूजायां अस्माकं च (इदमेव भूतमनं यदेव देवः न च देवः)
 The place, time, action, and circumstances of the
 theme; or the circumstances of the plan with
 regard to place, time and working विपरिवर्तयन्तः—
 'deriving, turning, twisting, misrepresenting,
 confounding (Present participle. Noun plural of विपरिवर्त-
 यन् (causal) qualifying कर्तव्यः कर्तव्यमिदमिदं कर्तव्यम्—
 कर्तव्यम्—कर्तव्यम् कर्तव्यम् न कर्तव्यम्, कर्तव्यम्
 कर्तव्यम्, कर्तव्यम् कर्तव्यम् कर्तव्यम् (इदमेव भूतमनं यदेव
 देवः न च देवः). उपजीविन्—उपजीविन् उपजीविन्—They main-
 tain (themselves and their friends); live upon it
 through the circles of their own friends as well as
 the friends of their enemies; they get their objects
 achieved वातावरणम्—वातावरणम् वातावरणम् वातावरणम्
 External and internal quarrels; or वातावरणम् may mean a
 neighbor, those men who are not directly connected
 with the king, such as people living in border lands,
 forests, or at distant places, and वातावरणम् are then
 those people that are directly connected with the
 king, viz. such men as his relations, priests, ministers,
 commanders of his army, A. D. Cs and direct
 attendants (see वृत्ते. XV 19. 21) वातावरणम्—A quarrel,
 disturbance, disaffection, वातावरणम् वातावरणम् वातावरणम्
 Outwardly as if pacifying कर्तव्यम् कर्तव्यम् कर्तव्यम्—
 They catch him; hold him under their influence
 and make him helpless कर्तव्यम्—न कर्तव्यम् दत्त

activities to be performed at night which is again divided into eight equal parts उपारक्षेयः=As soon as he has finished his evening मंसा 6 to 7-30 p. m. उपरुक्ता द्रष्टव्याः—He has to grant interviews to his secret emissaries, spies, secret agents, तन्मुखेन—through them. अतिवृत्तांसा अतिवृत्ता = Very dangerous, आग्निसम-प्रतिधय अनुष्ठेया—तावत्प्रतिधयः, रणप्र-द (इदं नान्ते धृदयस्ये वदं प्रदेह मयः वदे) ताम्यप्रतिधय = ताम्यमारका-—Setters of fire. तमप्रतिधयः—रिपुनायक—Persons to administer poison. These are to be appointed (अनुष्ठेयः) for achieving some aims. (अनुष्ठेयः a ritual pass. partic. from अनु+स्था I P)

द्वितीये—In the second part i. e. from 7-30 to 9 p. m. he has to take his meals and study the Vedas. ध्यायिष्यत्य—like a Vedic scholar. ध्यायिष्यत्युत्तरेण । अन्यथा ज्ञायते यतः तस्मात् द्वितीयं दृश्यते । वेदाध्यासो महेन्द्राग्निनिः । द्वितीयं दृश्यते ॥ व्याख्याय.—Daily portion of reciting the Vedas.

तृतीये—The third part i. e. from 9 to 10-30 p. m. विष्ट=Seated. (नवेन तयने कथाने वागमारादनेऽपि । तयकोन). He has to sit enjoying rest at the play of musical instruments. तृतीयोवाः=The sound of musical instruments, or it may be द्वितीये भोजनानन्तर, स्वाध्यायमारभते =He takes his meals in the second and recites

बन् एतान्ते कर्मन्ते मर्गे=In ways or by methods free from the fear of having to pay taxes. वाणिज्यया-वणिज्जि तदु वाणिज्ये—(तत्र मयु इति यत्) वणिज्ययत्. हेतुना-With efforts, purposely. अनवरत्ने-Continuously. निरन्तरम् । There is a variant लेतेन for हेतुना It means partly, creating occasion for it.

अष्टमे पुरोहितादयः—In the eighth part i. e. from 4-30 to 6. a. m. priests and astrologers come to him. दुःस्थिता च ग्रहा—The stars or planets are ill-placed. are unfavourable, are against the luck. शान्तयः=Propitiatory rites. सौवर्णम्—दुर्लभं विभक्त—Made of pure gold. ब्रह्मकल्पा—ईश्वरं न्यूनः ब्रह्मण, ब्रह्मकल्पा (ईश्वरसमाप्तौ कल्पम्—देवद-देसीयः ।) स्वस्त्वयने सरेन ईश्वरे भवेन—A religious rite expected to bring auspicious results. कल्याणकरं—More beneficial. तत् is a comparative termination. अथैवं कल्याणं कल्याणकरम् ।

P. 6—कष्टदारिद्र्यवन्तः—रक्षन्तः दारिद्र्यवन्तः. Poor Brahmins in troubles, in difficulties. बह्वपत्या—Having many children, a large family. यजमानः=They perform sacrifices or devotional rites. धीर्यवन्तः—Are full of lustre. भद्रं वि अर्धं ग्रहा (भद्रं वि अर्धं) They have not yet received any gifts as yet. स्वार्थम्—स्वार्थं चनं, स्वार्थं or स्वार्थं हितं स्वार्थं=Taking one to heaven, bringing happiness in heaven, beneficial in heaven. आयुष्यम्—अयुष्यं इत्यम्, अयुषि (अयु =age, life) हितम्. beneficial

अथेति: कैवलिकः स्वर्गनाथस्यारः । इति: सिद्धविर्मलस्य वरविपरी
 द्वि ॥ मुस्यन्त = From you. एत् is a termination added to
 nouns or pronouns in the sense of वयम् विर्मल—वर्म,
 मन, पुमान्, etc. स्वीयार्जिते—स्वीय अर्जित=Acquired or
 earned by stealing or secret means. दाम्पत्येषु मुस्यन्ते—
 Enjoyed in the houses of harlots, public women.
 घराकाः—Poor men, men to be pitied मंत्रककंठा—
 मंत्रे मंत्रविषये कंठाः कठिना --Stern or harsh in their advice.
 शास्त्रनयकाराः—शास्त्रकाराः मंत्रकाराः, रत्नरत्नर. Writers or
 authors of (political) codes and science of practical
 administration, advocates of harsh policy शुक्रा-
 गिरसः—शुक्र—the preceptor of देवस्य, he is the author of
 शुक्नीनि. आंगिरसः--a मन्त्रकार author of books on
 Astronomy. विशालाक्ष—Shiva, he is the author of
 शिवस्मृति. बाहुदन्तिपुत्रः—बाहुदन्तिन--Indra, and his ७१
 named अदक्ष, अन्वयनाथकार पराक्षर -. Author of पराक्षर-
 पटन्तश्च अपठद्भिः अतिमंधीयमानाः यद्वयः—There are
 many who have studied the shastras (पठन्त.) but they
 are being deceived (अतिमंधीयमानाः) by those, who
 have not even read them (अपठद्भिः).

ननु इदमुपपन्नं—Is it not, that you are already the
 master of all these, viz the following (There is a
 -ading ननु इदम् अनुपपन्नं=Which means Is it
 that you do not possess it already. You do
 possess it) यदुत-For instance. सर्वलोकवन्द्या ज्ञानि—
 सर्वेषां लोकाणां or सर्वैः, लोकैः, वंशा वन्द्या=वन्दनाया, वन्दनाया. Your

1. युव (युवः) or caste, or position, such as is
 known by the whole world. The Hindu caste is
 known or respected by all the world. अयागयामे
 दयः—यय दयः (ययमेवयय) यय दयदय न दयदयय मदय-
 दयद (Guna, दयद न) अयमेव, यय Age, the period
 of enjoyment of which is not yet passed, which is
 not exhausted; fresh youth

P. 7. बहुमागेषिविचक्षणान्पदेकादेषु अमुकमंदापेन It is
 never free from doubts, because it advances or
 points out many ways or methods of achieving
 objects not arriving at a definite conclusion.
 निमायापेन०-यय पददुर्विचक्षणदय अयय, दृ अविचिन्त्यम्।
 यययय ययिवययः (ययय) In consideration of 'Home'
 and 'Foreign' affairs. Internal and External
 Politics मा दयय दयय—यय अयय दय-Do not make
 this fruitless or useless. अययः-second pers. sing.
 Acrist (दृ) of इ & P.A. to do. 'न मायवेनि' इति
 अयययवेदय-The prefix अ of the acrist is dropped in
 connection with the prohibitive particle मा. It is
 therefore अ दयय.

पाशानम् दयययय अयय दयय, दयययय ययय. दययय;
 { दयय-अय यययवे. } Infantry, a group or army of
 footsoldiers. मुदयययः—यययययय. Present participle
 मुद VII A. यययवे. योदयययययय-Store-houses (योदय)
 granaries. वेदयययययय-Will not be able to eat or

अर्थः इति: मैत्रेयः: शार्ङ्गसूत्रम्: । शरीरे सिद्धिर्भवति न चरुमिदं
 इति ॥ युष्मन् = From you. मन् = a term added to
 nouns or pronouns in the sense of वयम् विभक्ति—वयम्,
 मन्, युष्मन्, etc. स्वीयार्जितं—स्वीयम् अर्जितं=Acquired or
 earned by stealing or secret means. काम्यायुधेषु मुखा-
 योक्तः—Enjoyed in the houses of harlots, public women.
 धनवान्—Poor men; men to be paid. मन्त्रकर्मणा—
 मन्त्रे मन्त्रवशे कर्मणा: कर्मणा:—Stern or harsh in their advice.
 शास्त्रवैयक्त्या—कर्मणा: मन्त्रकर्मणा, कर्मणा: . Writers or
 authors of (political) codes and science of practical
 administration, advocates of harsh policy शुक्र-
 गिरिम्—शुक्र—the preceptor of देवः, he is the author of
 शुक्रनीति. आंगिरसः—a ऋषिः, author of books of
 Astronomy. विशालाक्ष—Shiva; he is the author of
 शिवस्मृति. वासुदेवनिपुत्रः—वासुदेव—Indra, and his son
 named जयदन्, a न्यायशास्त्र पण्डित—Author of पण्डित-
 पटन्तश्च अपठद्भिः अतिसंधीयमानाः यद्वयं—There are
 many who have studied the shastras (पटन्तः) but they
 are being deceived (अतिसंधीयमानाः) by those, who
 have not even read them (अपठद्भिः).

ननु इदमुपपन्नं—Is it not, that you are already the
 master of all these, viz the following (There is a
 reading ननु इदम् अनुपपन्नं=Which means Is it
 that you do not possess it already) ननु इदम्
 पश्येत्—For instance सर्वलोकावस्था ज्ञानि—
 सर्वेषां लोकानां or सर्वैः लोकैः. वंश वंशः=वंशदेशः, वंशदेशः. १. ५

[illegible]

P. 7. बहुमानंदिह्यनानादंवापेयुः अमुकमनीषेन It is never free from doubt, because it admits of many ways or methods of achieving objects not arriving at a definite conclusion.
नेत्राश्रितो-नेत्रं न्यास्यदृष्ट्वाप्यहं अहं तु मन्त्रवन्मम ।
मन्त्रवत्, मन्त्रिवत्. (द्वयम्) In consideration of Home and 'Foreign' affairs Internal and External Policies मा कृया कृया—मा अहं ह्य-Do not make this fruitless or useless अहं-second person singular.
Aorist (दृष्ट्वा) of कृ is कृयात्. 'मन्त्रवन्' is अहंमन्त्रिवः-The prefix अ of the aorist is dropped in connection with the prohibitive particle मा It is therefore मा अहं.

पादालम् पदाब्जम् मर्त्ये पदने, पदाश्लि गवर् पदाम्बु;
 (पदो+भा+पद+पे) Infantry, a group or army of
 foot-soldiers बुद्धिमानः—भुङ्क्ते+मान Present parts from
 भु VII A भुङ्क्ते. कोष्ठमागानि—Store-houses (गानि)
 granaries. नैषादिष्यन्ति—Will not be able to eat or

digest (मिच VII P. future २४ third pers. Sing.)
 अन्यात्रेनायासः—Trouble of acquiring other (property)
 जीयिषं हि नाम आ for life जन्मिनां—Those who are
 born creatures यन्तु पंचानि महानि-यन्तुं पंच क यन्तुं पंच
 गन्तुं बहुत्रदि (See note on यन्तुःपंच p 1) अस्मान्-
 अस्मान् अस्मान्—Very very small. यस्य संहम्-यस्य संह-
 A part or portion of life अर्जयन्तः एव ध्यमन्ते—They
 die while they are earning; die in course of their
 earning and thus get no time to enjoy what they
 have earned अर्जितस्य यमुनः—They do not even
 wish to enjoy even a particle of the wealth they
 have themselves acquired (यमुनः is a Variant for
 यमुनः--यसु=things) आस्यादयितुम्-तुष्टु or Infinitive of
 purpose from आ+सद् 10 A. P. किं बहुना—What is the
 use of explaining to you much. It is useless to talk
 too much about it; in short..

अन्तरंगभूतेषु—Those in whom you can have
 confidence; trusted counsellors.: अप्सरःप्रतिरूपामि—
 Those whose beauty is equal to or competing
 with the अप्सरसः or heavenly nymphs. अन्त
 पुरिकाभिः—Ladies in the harem; mark the मन्त्रि. अन्त
 पुरिकाभि + रममाणः=अन्तपुरिकाभिर्+रममाणः; पुरिकाभि रममाणः,
 रममाणः Present part (कानच्) from रम् I A. गीत
 संगीतपानगोष्ठी —By द्रष्टव्ये ध्रुवमार्गं पदं प्रत्येकं—the word
 गोष्ठी goes with गीत, संगीत and पान. गीतगोष्ठी, संगीतगोष्ठी
 पानगोष्ठी=Singings parties, musical entertainments

Note.

किं कर्तव्यम्—Persons of my position are regarded to persons of lower rank. मन्त्र
 वादोक्तु—अथ किं वादोक्तुं किं कर्तव्यम्—
 tell him that are above the things which are in his heart to do.

मन्त्रिणः—Matters related between things which he should do to show his manner but he was not doing. Next which the king should not do in the. Thus both positive and negative being that the relations of the king with the persons not what they were before. अथ कर्तव्यम्
 अथ कर्तव्यम् १. Positive, कर्तव्य—Being taken by being occupied or encroached upon. मन्त्रमानदीयान्
 अथ कर्तव्यम्, केवलं देव—मन्त्र or मन्त्रमन्त्र कर्तव्यं देव—विमर्श
 मन्त्रिणः—विमर्श मन्त्रिणः—Particularly or especially persons who commit mistakes like misdeeds or faults. मन्त्रिणः
 मन्त्रिणः—मन्त्रिणः—Vital or weak point. He says of my weak points. laughs or ridicules in any way as to touch my heart so as to cause me pain. मन्त्रि
 मन्त्रिणः—मन्त्रिणः—Disregards. नयमानां मन्त्रिणानां मूर्खे
 उद्घोषमन्त्रिणः—He asks or first gains the tools to openly speak out or declare the mistakes committed by politicians and thus insults me. विमर्शमानानुपमिन्
 मन्त्रिणः, मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः—Persons who know the heart of the king and act accordingly.

Name: _____
 Address: _____
 City: _____ State: _____ Zip: _____

1. (all) कर्मविनाशिनृजिह्व - 1000

With this new material, the

check over the

Controlling the way we think is the key to success.

ਸਿੰਘਮ

TERMINAL It is my duty to seek out the person who has been
what may be the person who has been

$$m_1 = 1 \text{ (for } z_1)$$

कथं गते समिति—When I
 placed, when he was in
 before, when he was in
 formerly I have about
 See Appendix 4 वामद्वय वामद्वय वामद्वय वामद्वय
 Who believed as he please I believe without any
 check वामद्वय or I विद्वन्निर्वाचन both go with
 नाम भूषा=being one, taking the part of, showing out-
 wards that, giving out that, under the pretext that,
 he was driven out by his father, as he was of a

अनर्थाः—अनर्थकाः=Evil persons; troublesome men doing evil deeds. तद्भाषयद्दिष्टताः—तस्य वित्तस्य भाषन् . (तद्भाषान् न जानन्ति). Those who are out of his mind who do not know his inclinations, का गति—What is the result? What is its use? There is no other course left open. अधिनीतः अपि-अनुद्धतः अपि—That he is very rude, or ill-behaved. पितृपैतामहै—पितृ-अण् [तत आगत इति] पितृमहात् आगत. पैतामहः, पितुः पैतृ-पितृपैतामहः—Coming from the forefathers of his father hereditary. (It should have been पैतृपितामहै; तेषां पितृमहात् पितृपितामहा +अण्=पैतृपितामहा.) अस्मादृष्टीः—Here: tary ministers like ourselves, or it may mean अस्मिन् पैतामहाः अस्मादृष्टाः,—Ministers of his father and grandfather; meaning that he was a very old minister he served under his father and the grandfather. अध्ययमाणवाचः—न ध्रुववाणा वक्त्रे वेदां ते—Those whose words are not being listened to, whose advice not accepted नयप्रम्य—Well-versed in politics a man of policy. मद्रमेकन्द्रः—The king of मद्र Travancore पतितम्—पतितप्रदम्—Has almost fallen will surely fall into the hands of कर्मेतन्नु. अपि वाद—Would that, I hope मादित्यः मापद—Future calamities पतन्मद्रमिन्द्रम्यम् मापदयेयुः—Will make him come to his senses. The minister hoped that if he thought of future calamities, he will surely come to his senses. मापदयेयु is third person plural potential विधिलिङ्. the causal of पद with अ सुप्रमत्यलीकेषु..गुणः

ba | e ba thā' यथाभि वत् वद ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
in 3 m ā' ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
[क इत्त दत्त अनन्तकालाभि न भवत् वद ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
ता Possess ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
A dancing ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
छन्दकिकरै ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
Spies, secret ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
आमन+गान् (गन्) ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
of living, ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
Control, hold ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
got a hole to enter ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
of getting into his ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
सनम् आरभते-व्यग्नम्=सन इ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
Whatever ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
He said ॥ It was ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
have , and even ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
now begins to describe the ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
खियोऽश मृगया पान वाम्प्रायश्चित्तम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
सकम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

औपकारिकी—[उपकार+णिङ+कृ+तत्] उपकार्य अर्थात्
 तदा Beneficial, doing good. [फलदा, सुखदा]
 औपकारिणं इत्यायामोत्कर्षान्—On account of the well
 exercise [होतुं पंचमी] दीर्घाभ्युदयनश्चम इष अरु नय ई
 लघन, लघने क्षम समर्थ [योग्य]—Capable of going a
 long way. जहाजय=Fleetness of foot कृपापत्रयान्

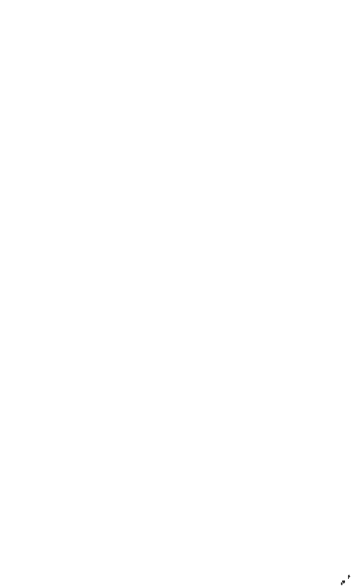
आतोदीकमूलम्—आतोदय एव सुखं च वैद्यं मूलम् Which
 is the only source of good health आतोयाग्निर्दग्धि
 जडामेवर्द्धते. आरदा जडः, नव मी दग्धि—Kindling of
 the gastric fire, so as to increase the appetite
 मेदोवर्धनम्—On account of the reduction of fat
 मेदो एव 'मेदोदयमवर्द्धयति' इति अर्थः । इह वैद्यम्
 [भूयः] कर्ष्यम्—Firmness, endurance कर्ष्यं न कर्म
 नावयम् कर्ष्यं नावयमंगनी ॥ वैद्यः [मनुजितः] कर्ष्यदय
 कर्ष्यदय भवः—Hardihood, toughness नावयम् Numb-
 ness; quickness विजयोपनिष्ठातम्—विजय व वेदित व, लोको
 ज्ञम्। विजय मया अज्ञ-कर्म व वेदित व विद्या कर्म-वैद्य-ज्ञान का मेया
 ज्ञम्—The knowledge of their mind and behaviour,
 internal as well as external मयजः (भारत-जो-मय मयः)
 मयजद्वि—A wild buffalo मयजः—गोमय-वदु ।
 'मयजः स्वादुमय-गोमय-वैद्य-ज्ञान । अभिषेक-विन्द-मयि' (भूयः)
 मयजोपनिष्ठातम्—Preventing losses or destruction
 of the standing crops. This is why the kings in old
 days were allowed to enjoy hunting, though it is one
 of the महामयजः इत्यन्त-वैद्य-ज्ञान-वैद्य-ज्ञानम्—Finding out and
 eradicating or uprooting the obstructions from the
 ways or roads. The roads were thus made clear of
 the fear of tigers and other wild beasts आलोचनम्—
 Survey, inspection आटदिवर्गविधममम्—Thus
 creating confidence in the fort-towers अटव्यं मयजे
 वर्द्धते ते अटव्यः (अटव्य+टव). एवंभूतम्—By enkindling,
 starting, (नम+पुन—I A.=to enkindle) प्रवर्द्धन-वैद्य-
 ज्ञानम्—Terrifying the armies of enemies. For a
 parallel description of मयजः see Kalidasa

वेदोऽपि गोपनीयं नृणां वाङ्मनोऽपि गोपनीयं ।
 गणनामपि गोपनीयं विदुषोऽपि गोपनीयं ॥
 उपनिषद्, यत् यत् गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं ।
 विदुषोऽपि गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं ॥
 अ. 11. 45.

यत् यत् गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं ।
 धर्मप्रवचनगुणो यत् यत् गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं तद्विदुषो गोपनीयं ॥
 अ. IX. 47.

आशयौक्त्यै—दिनेन्द्रियै—Liberality or generosity of
 mind, or heart. अनयम्यानाम्—(हेतौ पंचमी)—On account of
 doubtful character of success and defeat; uncertainty
 अविधेयत्वं-विधेयः—Subject to; being controlled; being
 not being under the influence of; not being
 being indifferent to. अमरं—High spirits, high
 sense of self-respect (cf. अनयम्यानाम् अनयम्यानाम्
 न जानहर्षेण न विदुषा हर । विदुषा. I. 33.) अक्षद्वलभूतानि
 गोचराणां—अक्षणां इत्यादि, भूमि च आदि-देवा, तेषां गोचराणां
 As far as the handling of the dice and motion
 of the pieces in squares is concerned. (अक्षणां
 Handling of dice. भूमे = Square). दुरुपलक्ष्याणां—दुरु
 उपलक्षितं शक्याः तेषां—Very difficult to be easily deflected
 or marked. कूटकर्मणाम्-कूटकर्मणाम्—Deceitful tricks
 उपलक्षणां—On account of watching them, marking
 them (हेतौ पंचमी). एकविवयोपसंहारान्—एकविवयोपसंहारान्
 On account of the concentration of all the energy

दालिजया—(गर्वितवन्तः शीरे, तस्य भ्रातृ, मीमांसकस्य भ्रातृ
 दूरीतः)—A drinker generally drinks in company
 with others and thus he contracts the habit
 distinguishing मुहुरन्महोदयमम्—Circle of friends
 gather around him; his circle of friends
 increases. अनुपमानम् धनस्योपपन्नम्—अनपेक्षितम्
 The limbs of the body of a drinker become
 reddish and beautiful न दिश्ये इयम् त्वम् दम्भम् (दम्भ
 लक्ष्यम् १९-मुक्तादयेषु लक्ष्यः तत्त्वमिदम्भम् । इतिभान्ति
 तद्वत्त्वम् अनुपमानं पिल्लिनिगानि—Incomparable
 dishes, enjoyments that cannot be compared
 नयानिहरणम्—मयं च भान्ति नयोः दम्भम् (देवो रंभम्.) मा
 कथम्—नयानि गायु मायानिहन्, तस्य भ्रातृ मायानिहन् Dr
 makes one fearless or careless with regard to
 and pain and these qualities are necessary
 warrior. वाक्पादस्य दण्ड. दण्डः दूषणं च अर्थानाम्
 कादाम् औपकारिकाणि—According to मन्त्रा 'thes
 connected with 'Drinking' or पन 'पने गुणान्तरमा
 it is better to take them as independent qual
 tions of a king. A king has to become hard
 words, he has to inflict severe punishments
 and has to keep a check on financial matters
 inflict fines. (अर्थमा दूषणम्). औपकारिकाणि—(उ
 अन्. स्वार्थं)—Useful; beneficial. तद्विन् तर्जि
 अन् is added in the original sense (स्वार्थं). This s
 that the author was a दक्षिणात्य. (विष्णुदत्ता द्वि दक्षि
 ' लोके वेदे ' इति प्रयोगस्य लोके वेदिके इति प्रयुज्

by इदानीं धृतमज्ञं पदं प्रोक्तं सम्बन्धने it will be added to every member of the compound.) उपारुद्रियमन्त्रेण (राज्ञः) उपारुद्र उपरुद्र विप्रश्च विप्रश्चः कस्मिन्—In full confidence was produced. The king had a full confidence in the leaders or chief of his feudatory leaders of the citizens and villagers and he had no fear of his conduct being criticized by them. मन्त्रेण नयः—जायामिः महिषा . जायादा निच नर्कन इति मन्त्रमन्त्रः. The word जाया becomes जनि at the end of a compound. With their wives राजमोक्षीषु अश्वत्थरिहताः—Allowed to join or admitted to the drinking parties. 'Mr. and Mrs. were invited or had the honour of attending the drinking parties' अत्यचारिषु—Transgressed the bonds of decorum abandoned their necessary etiquettes; did not act as they should. (Third person plu. Aorist लुङ् of अति+चर् I P).

P. 11. अनेकापदेशपूर्वम्—अनेक अपदेशाः पूर्वस्मिन् कस्मिन् यथा—Under more than one pretext; under different disguises. अपाचरत्—(अप+आ+चर् I P Third person Imperfect लृट्). Poluted; acted wrongly; held intercourse with. अमी—मान्यपौरजनपदसुखदा. निच वृत्तेषु—मिच्छंश्च कर्तव्यं देवा—Whose conduct was far from what it should have been; who were separated (lit. broken) from right behaviour. मन्दप्रान्तम्—Having no fear. पांसुलजनमहिभाषणम्—पांसुल. जनाः तेषां भविष्यत्तम् तस्मिन् रतः ~Taking pleasure.

2. पन्थानम्, पन्थानौ, पथः, 3. पथ, पथ-पथम्, पथिपथि. 4. पथं पथं पथिपथिः. 5. पथ, पथिपथम्. or 6. पथः, पथिः, पथम्. 7. पथं पथं पथिपथि. पथपन्थानुत्ता.—नान् भागुत्ता, वन्नेन अनुत्ताः पथिपथि
Tormented or troubled by being destroyed or put
into prison. मुनःकण्ठम्=मुनः कण्ठ. दम्भित् त्व=Free
अधुकण्ठ्य—अधुने कण्ठे तु यता ता. With tears choke
their throats. They cried aloud; wept bitterly.

अयथाप्रजानः—न यथा योग्यः प्रजानः दत्तः.—Inflicted in
an unjust manner. कृष्णकुटुम्बेषु—In families reduced
to poverty. पदम् अधत्त—Set its foot; came in
(अधत्त—Third person sing. imperfect of. पा III A)
मानेन अदहन्त—Were burning with spirit or anger
burnt with indignation; smarted because they felt
they were insulted and injured. अकृत्येषु—अकृत्येषु
अप्रशस्तेषु कृत्येषु कर्तव्येषु—Evil or foul deeds; परोपद्रव
प्रासरन्—Secret intrigues of his enemies or secret
overtures began to spread, got a ground and proved
successful in arranging evil deeds of every sort
तेषु तेषु—is a वक्ष्य=different kinds of.

तदा च—When the secret plans of the enemies
were proving successful. This is to be connected
with अनन्तवर्मकटं अजमेदुर्वन्, at the end of the para.
मृगादधीषु—मृगाः हिलानाथ ते पूर्वाः अदभ्यः दामु=In forests
full of wild animals अदिद्रोणी=Mountains and
vallies or mountain vallies or 'अदिद्रोणी स्वाशपद्वि

निर्गुणः (गुण) इत्येतदुक्तं । इति । अथ ।
 (गुणः) Internal ways and ...
 thought-manners अनन्तरमात्मनो । इति । अथ ।
 एतत्तु वा । Without any way for ...
 एवम् (but only one entrance) इत्युक्तं । अथ ।
 इति । इति । इति । इति । इति । इति ।
 dried grass and hairless stalks ...
 sheet of ... causing them to ...
 धर्मविषयः - By means of setting free ...
 This and other words ending in ...
 page with ...

इत्यादिभिर्वाक्यैः मोक्षमात्रं - Encouraging ...
 them to hunt tigers and other animals ...
 absolute or indeclinable past participle ...
 from ... A causal ...
 ... A thirst for a particular well ...
 well the water of which is reported to be desirable
 or good to drink ...
 ...
 (...) - The cause of which was, with the object
 of hanging about their tail into pits and from
 precipices concealed or covered with thickets and
 grass ...
 ... By instigating them to
 run on the ways that were rough and uneven, or

[illegible]

induces or creates confidence in a man and to destroy him योगनाशित्वात्म—Drawn out or attracted by beautiful women. मंत्रेण उपनिनीय—By first luring there; luring (उनि+उ+प्र+ने+ली १ P+का) in appointed place गेटा is a गेटावन, a place which was first settled. (' कश्च द्रव्यम् उपनिनीय तत्रैव कश्चोत्तरे ' इति अमित्रव्य—(अमि+उ I P+का) Having attracted destroyed अकर्मिनीय—Unfit to be spoken; and ignominious. प्रमापणे.—हिमने—Killings.

उपमलोभ्य—(उप+प्र+मुञ्च 4 P+Causal+ङ्)—He induced them. विप्रत्याज्जमाभ्यः—To be accomplished under the pretext of meeting with accidents. When a man is engaged in digging out a hidden treasure or in achieving the success of a मंत्र, he is expected to meet with accidents. He is expected to be many obstacles in his way प्रत्यपायनिवर्तने—अपायः प्रत्यपाय, प्रत्यपायान् निवर्तने 'प्रत्यपायानां नाशप्रवृत्त्या सुपायानां निवर्तने हि गोप्यदनेरिन्द्रियं । (भृगु)—Refrain from finding out means of avoiding the danger, not allowing them to take precautions to save themselves from the danger and thus allowing mad elephants to destroy them. There is a वा प्रत्यपायनिवर्तने, which means प्रत्यपायानां नाशप्रवृत्त्यादने । (भृगु) Bringing about their destruction. व्यालं दुष्टं हस्ती, A mad elephant

[illegible]

by way of trying them they were all
dressed in armor of mail [Aṅṅa] [Aṅṅa]
enhancing, multiplying arguments [Aṅṅa]
[Aṅṅa] [Aṅṅa] [Aṅṅa] [Aṅṅa] [Aṅṅa]
to administer violent poison and others [Aṅṅa]
[Aṅṅa]—[Aṅṅa] [Aṅṅa] [Aṅṅa] [Aṅṅa]—The
or best warriors of which were dressed [Aṅṅa]
a past past past, from [Aṅṅa] [Aṅṅa]
[Aṅṅa]—An excellent warrior; a good hero.

पानयाम्यम्—The King of Varanasi, a chief
 of South India प्रोत्साहय—(प्र+उत्+यत् I A+कृत्य) =
 उत्साहयने+यत् = Having incited, encouraged, ex-
 cited or fomented against. दययाहयत्—(दि+
 IX P+यिष्, महत्सवि+लङ्-अप्रत्ययत्). Induced to do
 or to make war with him तत्परासृष्टगणदूषयन्-
 तेन परसृष्टः अभिदुत इत्यस्य पर्यन्त राज्यन्तर्भागे वन—
 border-land or the frontiers of his kingdom was
 invaded or attacked. अभियोक्तुम्—एतदभिदुत् (अ+
 VII P+उक्त्, infinitive of purpose)—In order
 to march against him, to oppose him, to defeat him
 चलसमुत्थानम्—चलस्य सैन्यस्य समुत्थानम्. Raising up
 the army, preparations or mobilizations of the arms
 or forces समगोस्त—(सम्+गम् I P+लृट् Aorist अयं
 “गम्लु गतौ । समुपगमं । लृङ् । गमो गम्युस्तिष्ठभ्यम् ” इत्यन्वयेन
 मिलित इत्यर्थः । (भूयसा)—सम्+गम् and सम्+कृच्छ् become आ-
 nepada अभ्यराति—अराति शत्रुम् अभि, [प्रति समाप्तः]—Ag-

NOTES

in front of the enemy अग्रपौ=ग्रामपौ- स्वविशान्
 नि+विन् 6 P+ल् imperfect) Example
 his tents कुन्तलपते.---Of the kind of Ki
 province north of बेल्लेस It is the
 art of the modern Hyderabad P...
 its capital यामनाटकीया
 हल्लक--His own dancing girl,
 employed by him हनालेपिदीम नाम-
 ते वरिष्ठम् एव--Named इन्द्रदेव-
 the earth. अतिमहालक्ष्मीनाम्--
 रित्त दम् एव--Her skill in music
 praiseworthy excellent, her skill
 highly appreciated by बन्धुजि and
 अदार्शम्--Witnessed, watched, or
 -one of the third person sing from एव
 गतिरन्--He became pastorally
 मुल्लान्--(भुज VII P+ल् पर Act I
 her company, enjoyed her मधुमताम्--
 मनम्--Intoxicated with wine समभ्यधन-
 नि+ध III P+ल् Imperfect)=Said वामुदार्ति-
 Pollutes violates spoils मोहय्या--[P
 parts (लम्) from गत I A सेन्य+ल्
 Should be endured, should be tolerated

Page 13--संभूय--[नम् + म् + स्वर]=Having
 common cause; having joined hands मुनेहन्--The
 Leg of हन् or केन. Murala is the first flower

प्रधानपुङ्गवः.—Hereditary minister. अपमपेन्—निर्गच्छन्
 Going away, getting out; removing secretly. अस्याः भावितया—As she had to suffer from the
 cultues; as it was her fate to suffer. मनुर्द्वैमातुरा
 द्वैमातुरः—द्वयोः मन्त्रोः अपत्यम्, द्वैमातुर, द्विमन्त्र+अन् (अन्तः
 'मन्त्रस्मन्त्व्यामभदपूर्वकाः (When the कृति terminates
 अन् in the sense of 'an issue of' is added to the मन्त्र
 मन्त्र, the word मन्त्र becomes मातुर if it is preceded
 by a numeral or न or भद दृष्टता अमन्—If
 presented to, was shown to. आर्या—A chaste
 respectable lady अनार्य — A rogue. आर्य is defined
 as 'कर्णव्यमाचरन्कर्ममकर्णव्यमनाचरन् । निष्ठिते प्रहृष्टचारे स दुः
 इति स्तुतः ॥ ' अन्यथा अभ्यमन्वत्—Thought otherwise
 thought that she was not a chaste lady. अन्नन्न
 अभि+नन् IV A+लट् Imperfect अलपट् चारित्र्या—अल
 सेपरीति चारित्र्यवत् या अलपट् चारित्र्य, मर्कटवत्.—Of low
 character. राज्याई—राज्यवेत्तम् राज्यधिकारिणम्—Fit
 administration. विहर्षणे—(कृ 8 P A+लृट् desiderative)—Desires to make इति—अस्मात् कारणम्. Because
 she wanted to make her son an heir to the throne
 निर्वृण्वान्—निर्वृण्वान् इति यस्मात् निर्वृण्व, निर्वृण्वस्य भव. नै
 (निर्वृण्व+यन्). Through cruelty अत्रिघांसीत्—(1
 मन्+लृट्) This is the third person singular 3rd
 of the desiderative of हृ 2 P=to kill—Desire:
 wished to kill him अहम्—The forester, who
 relating the story to त्रिभुवन अयथाय—Having placed
 him safe somewhere आर्य—Inform me. (See

सु. ८३७. Imperative स्तृ of the causal of. IX P
 (सु. ८३७.) शस्यमयुज - Safely placed. विगमय - (वि +
 य + क् causal + क्तृ) -- Having arranged for his going
 अ. वदति - (वि + वृ + क्तृ) First person sing. Active
 व. वि + क्तृ I A. - Entered, wandered; lived; plunged
 व. माभ्यामपिनुम् - In order to create confidence
 in him (अ. - धृ II P + वि + क्तृ + क्तृ). विधमय - (वि + धृ +
 क्तृ + क्तृ) - Helping him to take rest, having given
 him some rest. राजपुत्रवत्सलः - राज पुत्र वत्
 सलः, राज पुत्र वत् - Being afraid
 of the capture by the king's officers दुर्घमम् - A long
 way off; away from the general road, byways.
 अयच्छद - (अ + यच्छ + क्तृ) Having fallen into this
 well here. एषि - May you be; This is second
 person singular Imperative स्तृ of अष् to be.
 [I अर्जुनः । अग्रे । अग्रे । II एषे । एषे । एषे । III अग्रे ।
 एषे । एषे ।] विदारणम् - विदारणम्, अर्जुनम् । [एषे
 एषे ।] - Helpless, supportless.

किमीया - (क + यि + क्तृ + क्तृ) - Of which. मया
 अनुयुक्तः - When I asked. पाटलिपुत्र - The modern
 Patna. एवम् - etc the relation will be -

विधमय पाटलिपुत्रम् वदति

राजादयः - राजादयः वदति

विधमय - वदति

वदति

वदति

प्रत्युत्पन्ने—Hereditary malice. मन्मथं—निन्दितं—
 (मन्मथं अपाव. Getting out; removing secretly) इति
 भव्याः भावितव्या—As she had to suffer from the
 culture as it was her fate to suffer. अनुत्पन्नान्—
 ईमान्—इवे. मन्त्रेः भावन, ईमान्, ईमान्+म् (प्राप्ते)
 'मनुत्पन्नमन्मथप्रदुर्गः' (When the मन्त्र term is added
 अन in the sense of 'an issue of' is added to the मन्त्र
 मन्त्र, the word मन्त्र becomes मन्त्र if it is preceded
 by a numeral or म or न. इति वा भव्य—It
 presented to, was shown to. आर्या—A chaste
 respectable lady भव्या—A rogue. भव्य is derived
 as 'कर्मभवनत्वं कर्मभवनत्वं कर्मभवनत्वं' । निन्दितं प्रकृतं मन्त्रं
 इति स्मृतम् । 'अन्यथा अभ्यसम्भन—Thought otherwise
 thought that she was not a chaste lady. अनन्तरं
 अभि+मन् IV A+मन् Imperfect अन्वयिष्यामि—अन्व
 वेत्तुं इति नास्ति यम् मा अन्वयिष्यामि, मन्त्रं इति—Of her
 character. राज्याह—एवमेवम्, एवमेवमेवम्—First
 administration विदुषे—(कृ 8 P A+मन् desiderative)—Desires to make. इति—अस्मात् कारणं Because
 she wanted to make her son an heir to the throne
 निर्दुष्यात्—निर्दुष्या एव यस्मात् निर्दुष्यं, निर्दुष्यत्. भव. ईदं
 (निर्दुष्य+भव). Through cruelty. अत्रिघोमीत्—(कृ
 मन्+उत्) This is the third person singular 2nd
 of the desiderative of इत् 2 P=to kill—Desired
 wished to kill him अहम्—The forester, who is
 relating the story to विदुष अवधाय—Having placed
 him safe somewhere. आपय—Inform me. (See)

Desirous of getting, with the object of obtaining
 or marrying her संस्रवा V.L. उत्सवोत्तरा-उत्सवेन वरी,
 उत्सवपूर्णा-Full of festivities. मन्त्रकप्रतिपत्त्या-दक्षिणवर्त्तने-
 By good behaviour; by giving her good treatment
 तन्मुखेन प्रत्याकृष्य बालकम्-Attracting the prince back
 through the queen. आक्रोश-A public report
 अभिपत्स्यते-क्रान्ते नि (अभि + पद् + लट् future). अंगीकरिष्यामि
 Shall try to approach her with passionate feelings
 यत्सनाभनाम्ना-A virulent poison called वामनाम [यद्वामं
 'दारदो वामनाभः स्यात् ।' अमरः । संनीय-संमिश्र-Harmon-
 ized. अगदेन-औदयेन । 'सजीवनं म्वादगदम्' इति वैजयन्टी ।
 (लघुदापेका) तस्या-स्वदुहितरि---Her daughter मन्त्रुदादे-
 संदेश्यम्-वचनीयम्=Should be informed; proclaimed

Page 16—कापालिकधेषच्छुद्धौ-' कापाली स्वन्महर्षी'
 इति वीरा । कापालिकस्य धेषेण शुद्धौ-Disguised in the dress
 of a कापालिक, mendicant who begs his alms in the
 skull of a human head. वपनेन चरति कापालिकः. They
 are said to be the devotees of God Shankar, who
 also holds a कपाल. दीयमानमिच्छी-दीयमाना मित्रा वन्द्य
 मी आहम्-We will be receiving alms from the Queen
 alone, we will say that we receive alms from
 nobody except the queen. उपरमशानम्-उपशान्त गन्ते
 उपरमशानम् (आश्रयकालः) Near the cemetery. यस्याय-
 First pers. dual, future वृद्, from वच् I P. We shall
 stay or live. भाव्यमावान्-भावं प्राप्ता, येषु, धेवृद्-Consisting
 of noble minded people रेवागटपनिमी-Situated

the banks of the Rewa or the Narbada.
 वेग=roaring, jumping river. वेग 1 A (वेगे) to
 [imp. part.] वेगम्—वेगम् नव. नव इत्यनन्तरं जगत्
 नव इव नवम् । भूया. निर्घाम्यति—Will come out.
 Third pers sing. Future, वृद्ध of निर् + वा 2 P=To go.)
 निहासयति—[इने + वा + तिच् Causal + third person
 sing. present वृद्ध] Will make him sit. will place
 him on the throne; will make him a king निरुक्त्य
 सायेन — (निष् + इ + ष्यच्) लेखलेखन- अविष्ट- Will
 be fixed, concealed or hidden. डिज्ञानिदासकम् = वनेषु वनम्.
 That merchant boy. दास्येन एष कालिना—कालेन
 विष्णु. Has been fixed as his wife. उपपत्त्यने=Will
 happen; Will come out true; सर्वथायं यथाविनिन-
 नुष्टिनेऽभूत्—All this arrangement came out as
 I was planned before. उपपत्त्यम्—एवंपूर्व—Full of
 fraud; full of deceit. तस्यै=For her; for the princess.
 दासनिषेवन—In the disguise of a devotee or an
 ascetic. नवम् is said to be: इति निर्दिष्टम्
 नवम् इति । नवम् इति निर्दिष्टम् इति निर्दिष्टम् ॥

प्रभुनक्षत्री—[प्र + नृ 2 P + क. past pass. part. स्त्री]
 प्रभुनी स्त्री दमः वा । एव प्रभुनक्षत्री—Her breasts began to
 ooze out at the sight of her son. हृष्यमानम्—हृष्य
 पुनरुत्पन्नम् अन्तरेण वनम् अन्तरेण वनम् एव वनम् । [अन्तरेण
 वने]—Spoke with her sweet voice, indistinct on
 account of her joy at the meeting of her son.
 अदम् अदम्ति—Here I fold my hands.

Desirous of getting, with the object of obtaining
 or marrying her सौम्या V L उन्मयोत्तमा-सौम्या
 उन्मयोत्तमा-Full of festivities मन्त्रकप्रतिपत्त्या-सौम्या
 By good behaviour; by giving her good treatment
 तन्मुखेन प्रत्याहृष्य यान्त्रिकम्-Attracting the prince back
 through the queen आक्रोश-—A public re-
 vengeful action-क्रान्ति (आने + पठ + लृट् future). अंगीकरिष्ये
 Shall try to approach her with passionate feelings
 घत्सनाभेनान्ना-—A virulent poison called वत्सनाभ [वत्सना
 'दारदो वत्सनाभ. म्यात् ।' अमरः । संनीय-—संवेष्ट-—Hence
 mixed. अगदेन-—औषधेन । 'मंजीवनं म्वादगदम्' इति वैजयंती
 (लघुदापेक्षा) तस्या-—स्वदुहितरि-—Her daughter मन्त्रक-
 संदेशम्-—वर्णनाम्=Should be informed; proclaimed

Page 16—कापालिकवेपथुच्छत्रौ-—'कापाली मन्त्रहन्त्रौ'
 इति कोश । कापालिकस्य वेपथुश्च छत्रौ-Disguised in the dress
 of a कापालिक, mendicant who begs his alms in the
 skull of a human head कपालेन चरतीति कापालिकः. They
 are said to be the devotees of God Shankar, who
 also holds a कपाल दीयमानमिक्षौ-—दीयमाना भिक्षा यन्त्र
 सौ भावम्-We will be receiving alms from the Queen
 alone, we will say that we receive alms from
 nobody except the queen. उपरमशानम्-—उपरमशानम्
 उपरमशानम् (अव्ययीभावः) Near the cemetery. वास्या-
 First pers. dual, future लृट्, from वप् I P. We shall
 stay or live. आर्यप्रायान्-—आर्यो प्रायाः वेपु, वेष्टेन् Consisting
 of noble-minded people रेवानटवर्तिनी-Situated

[illegible][illegible]

Desirous of getting, with the object of obtaining
 or marrying her संस्रया \ L उन्मयेनग-उन्मयेन मद्दिग,
 उन्मयेन-Full of festivities मन्मदप्रतिपत्त्या-उन्मयेन-
 By good behaviour; by giving her good treatment-
 तन्मयेन प्रत्याहृत्य यालकम्-Attracting the prince back
 through the queen आक्रोश—A public report
 अभिप्राश्यते-प्रत्येति (अभि + पृ + लट future). अंगीकरिष्यामि-
 Shall try to approach her with passionate feelings-
 यत्सनाभनाम्ना--A virulent poison called वन्मनाभ [वन्मना]
 'दारदो वन्मनाभ' मन् । 'अमर. । मनीय-गमिष्य-Having
 mixed. अगदेन--अगदेन । 'संज्ञायन स्यादगदम्' इति वैदिकम् ।
 (लघुदापिका). तस्या-स्वदुहितरि---Her daughter मन्मद-
 संदेशम्--कथनीयम्=Should be informed; proclaimed.

Page 16—कापालिकधेयच्छत्रौ—' कापाली सन्महनी ' इति कोशः । कापालिकस्य धेयः छत्रौ-Disguised in the dress of a कापालिक, mendicant who begs his alms in the skull of a human head. कपालेन चरन्ति कापालिकाः. They are said to be the devotees of God Shankar, who also holds a कपाल दीयमानमिक्षौ--दीयमाना भिक्षा यन्मन्मदी आषाम्-We will be receiving alms from the Queen alone; we will say that we receive alms from nobody except the queen. उपदमशानम्--दमशानस्य सन्मदी उपदमशानम् (अभ्ययीभावः). Near the cemetery. वन्मयाय—First pers. dual, future लृट्, from वम् I P. We shall stay or live. आर्यमायान्—आर्याः प्रयाः वेपु, धेयन्-Consisting of noble-minded people. रेवातटवर्तिनी—Situating

Page 17--यद्दु भागधेयम्—Great Luck; good fortune. सानाद्यशंसी-मनाधम्य भाव सानाद्य [मनाध+यन भावे] सानाद्य शमने अमी- Fortelling, that she will have a Lord, she will marry a husband अम्या—Of the Manjuvadini. महर्शनवद्धरागसाध्यसां-मम दर्शनं तेन वद्ध रागः साध्यं च यस्या सा—Or महर्शनरुणेण वद्ध साध्यं यदा सा । ताम् । मञ्जुवादिनीम् । Awe was inspired in her on account of the feeling of love produced in her when she saw me; she had a reverence and love for me at the first sight. Or whose mind was perturbed (वद्धमान्सा) on account of the feelings of love, she had for me निरोद्धव्य—Should be caught; should be arrested. (नि+इष् VII A P+तव्य or potential-passive participle)

मञ्जुवादिनीरागलीनहृष्टिनीदुर्धर्येण---मञ्जुवदित्या राग-
तेन रंदाया सा हृष्टिः, तया रंदा आम्वादिनं धैर्यं यस्य-Whose courage
was licked up, taken over, by the Manjuvadini's
eyes full of (passionate) love हृष्टिर्भक्ष —[भिक्ष
भक्षम्] हृष्टिर्भक्षं भिक्षगमूत्रो येन—(भिक्षा+अग स्वार्थे, समूहाय-
भक्षम्)—आकाशं—आहूय, (आ+ह VIII A P+लित ११०३
+तत्). Having hinted him; having called him.
अशायुः--अश अशु. शय-Whose life is very little,
who is to die. अपादितराजः--अपस्त अपगता राजा भवे राज ।
निर्लक्ष्यम् इदं मन राजम् इति मय ।—Free from any doubt
about the kingdom being his own; thinking that he
was free from any fear of his kingdom being taken

भ्रमण] = Whirling round, a feat of body शरीर-
 Embracing; a feat in which skilful embrace is
 given or it may mean dancing with decorations of
 अङ्गीकरणानि = Gymnastic feats. शुभिकमकरगच्छादीनि-
 शृङ्खलपत्र मकरपत्रे च [इदानीं श्रुतवान् पत्रं प्रोक्तं मकरपत्रे] =
 Moving like a scorpion. (शिङ्खलपत्र) and leaping
 like a crocodile (मकरपत्र). मम्बोडनेनादीनि-
 मोनयन् विद्वेदयति । भ्रमण] । मम्बोडनेना = Splashing or
 jumping like a fish आदायादाय धुम्किः — (विधुम्बयन्ते
 द्विरर्थः । भ्रमण) — Taking again and again the daggers
 or small swords that belonged to people near
 by. उपादिनयामो — वंशुमदेह, शस्त्रोन्नयनः । वृत्तं वने-
 विप्रद ' अमर --- With his body covered with those
 daggers. विप्रदुष्कराणि - विप्राणि च दुष्कराणि च - Wonderful
 and difficult to perform द्येनपानः --- Swooping like a
 hawk पक्षिम्यान्त्रिणेन मम्बोडनेनादयन् । आहस्तिदनेनेन
 द्येनपानं दर्शयेत् । मरुत । उन्मोदपान --- Jumping like an
 osprey ' उन्मोदपानं मरुत ' । अमर । = चापः - उपरिस्थितं द्येनपानं
 चापः उच्यते । A distance covered by the spreading of 100
 arms. प्रत्युरसं - उरसांते प्रत्युरसं विभक्त्यर्थे अव्ययमात्र । प्रत्ये + उरस +
 अ added at the end of an अव्ययस्येव] जीह्यात् वमन्तमानु -
 May वमन्तमानु live { जीह्यात् Third person, singular, ' less-
 derative from जीह् I P } By uttering these words his
 idea was to show to the people that the murderer
 was some servant or accomplice of वमन्तमानु, and
 thus throw the blame on वमन्तमानु, so that people will
 be disgusted with him. मङ्गाग्रम् - मङ्गलम् - My boy.

NOTES

कृ-कृदितुम्—Infinitive of purpose कृदुन् from
 कृ (इन् VI P=to cut) उद्यतामे --उद्य-। अने
 न=With a raised sword. चारमदन्य—चरममो नदध
 'चरमयो ननः' एने कृदुप । A bard warrior, who
 is a bard and a warrior both a warrior वीरगंग-
 मुनिगरम् आक्रम्य-ईवरी, मागली अनी लवरी दस नन वने
 गन् आक्रम्य=Having attacked or jumped upon a
 soldier [कृदुनिगरं] of a man of plump and fat
 तस्य तायनय—With that feat alone विनेर्ताकुर्वन्-
 'विनेर्ता' विनेन, न विनेन अविनेन, अदिनेन विनेन कृद-
 विनेर्ताकुर्वन्, अभावात् इने विने । देनम् (कृ) its final n
 before a स्त्री termination]=Making him warriors
 आकुलम्—Terrorified, confused उद्यताकुर्वन् With a
 them look up. [उद्य+कुर्वन् इति । अत्र उद्यते न
 'अनेन उद्यते नयेन' । The final n of उद्यते ननम्
 कृ and कुर्वन् is dropped before the addition of स्त्री
 terminations and कुर्वन् becomes कृ by 'स्त्री च' इति वीर्य.
 कृदुनयोर्द्विगुणम् -इति उद्यते प्रमाण दस एव उद्युतम्. उद्युत
 इति दम्. As tall as the height of two men

Page 18—एव एवम्=Here is the way. It is
 you should follow the way. the marks left by me
 मार्गजिघमन्तीहलसिक्तताम्पृष्टाद्व्यामनया नदीप्रदेन मन्त्रुण्य
 निम्नम् मार्ग पृष्टाद्व्यामनया दसम् नदी इत्यादि By the
 road or path in which the footprints of my foot
 were levelled or wiped off on the banks, by
 Nabyangha. I instructed Nabyangha to collect and

level out the sands on the road, so that people may not be able to follow or find out my direction; and he did it. तमालवीथ्या—तमालमया or तमालपूर्णा वीथिः—By the road which was full of तमाल trees. अनुप्राकारम्—प्राकारस्य समीपे (अभ्यर्दीभावः)—By the side of the fort-wall. अवाचा—Towards or by the western direction (अवाच् or ५). उच्चितैष्टक्यात्—Because there were bricks stored up in a mound, or pile. उचिता (उत् + चिता) = Raised, piled, heaped; उचिताः इष्टकाः (इष्ट) उच्चितैष्टकाः तामा भावः उच्चितैष्टक्यात्, तस्मात् । [हेतौ पंचमी] = or अवाच् च उचिता, च इष्टका उचनीचप्रद्वैष्टका —The roads were paved with bricks placed high and low or in disorder. अलक्ष्यपादेन—अलक्ष्य न लक्षित. कदः पादनागः यस्मिन्—In which my running was not marked or noticed. लंघितप्राकारखानवलये -लंघित-प्राकारस्य खानस्य च वलयः देन ग- I crossed the circle of the ditch round the fort-wall, leaped over the trench or ditch. प्रतिमुक्तपूर्वदेव —प्रतिमुक्त. गेदेतिन गवद पूर्वः देव देन—अमुक्तं प्रतिमुक्तं च निवेन च निवेनवत् । एवमुद्वेष्टा = I put on my body, my former dress. मत्कर्मसुमुलगाज्जहादि-मम कर्मणा सुमुक्तं, राज्ञः ज्ञा, टस्मिन्, सुमुक्तः स्वसुखेन —At the door or gate where people crowded together on account of my daring deeds. When they heard of my deeds they crowded at the gate. इति is the locative singular of ज्ञा or ज्ञाः / . Mark the declension:- I ज्ञाः, उ गी, उ गः । II ज्ञाम्, ज्ञां, ज्ञाः । III ज्ञा, ज्ञान्वत्, इ ति . &c. दुःसहस्ययत्ना-दुःखेन लब्धं वनं देव- Having obtained my way with great difficulty.

प्रत्युपसि—*Ind.* प्रत.काले—Early in the morning
 पूर्वमेकनितपोरामात्यसामस्तवृद्धैः सह अभ्येत्य—पूर्वमेव दाम्ने,
 तमेतेषां. आदिष्टाः, पौराणां अमात्यना, गमन्तना च वृद्धाः सै. सह.
 She came there in company of the oldest of citizens,
 ministers and feudatories with whom arrangements
 were made formerly. First she asked old citizens,
 ministers and feudatories to accompany her to the
 temple and she came there along with them परीक्षित
 कुशिवृत्तम्यं—परिष्कृतं वृद्धं वैजयं यत्र तत् [भवनं]—Having
 examined the loneliness of all the sides of the
 temple, she got it ascertained that all the sides
 of the temple were empty or without any person
 नदृष्टमदृष्टि—तस्यां प्रतिमायां दृष्ट्वा निश्चिता दृष्ट्वा दृष्ट्वा न—She
 fixed her eyes on the image of the goddess
 परीक्षणीयम्—(Superlative of पृष्ट) शब्दम्—Very great;
 very loud पटह—दुधन.—A drum. अनुसरन्ध्रप्रविष्टम्—
 अनुसरन्ध्रं तन्ध्रं प्रविष्टम्—Entered or came through a
 very small hole दृष्टमन्त—दृष्ट्वा गता दृष्ट्वा न—I got
 a hint or information लोहपादपीठ—लोहपादं पादपीठम्—
 The pedestal of iron. अंगदपुष्पाग्रप्रसन्नपुष्पवत्—
 अंगदपुष्प. अंगदपुष्प, पुष्प प्रसन्न, तैः पुष्पैश्च सन्निभं गन्धम्.
 [अंग+पुष्प (अङ्ग) अङ्गगन्धमन्तः] The words अङ्ग
 and अङ्ग take an affix अङ्ग in the sense of affection
 and strength respectively. The iron pedestal
 was so heavy that it was very difficult to be lifted
 up or moved even by efforts of very strong
 men विपुलैश्च शक्तैश्च—विपुलैश्च शक्तैश्च दृष्ट्वा दृष्ट्वा दृष्ट्वा

NOTES

ने (हस्तगतम्) - Holding up or holding
 निरगमयम् - [First person singular] I helped
 causal of निर + गम] I helped
 यथापुत्रम् or यथापुत्रम् - As it was his
 [कर्मणः प्रणे प्रयत्नम् अथवा प्रयत्नम्] प्रयत्नीकृतम्
 Appearing before them प्रत्यक्षपुष्टि
 वस्त्र वस्त्रेन दद्यात् नमस्कृतम् - With the cloth
 account of the actual result
 before. दृष्टोत्तमम् - दृष्टम् दृष्टम् दृष्टम्
 नमस्कृतम् - In a way in which they were
 which was clearly marked for wear
 in their hair was standing erect
 of the realization of the queen
 छवि - ३५१. दृष्टम् अंशति दृष्टम् वस्त्रेन दद्यात् नमस्कृतम्
 their folded hands lifted or raised up दृष्टम्
 दृष्टम् दृष्टम् - Wonderstruck
 full of amazement. अश्चर्यम् - I said I said
 (अने + च + क्त) आपद्य [भद्र + क्त] - When he was in
 trouble, or in difficulties

P. 19 - बालदेवसेव निरगमय - It was proclaimed
 in the form of a tiger. It was proclaimed that
 that the prince was devoured by a tiger and
 that rumour is now interpreted as explanation
 this way that is, the tiger who devoured the prince
 formerly was the goddess herself and that she
 devoured him in order to save him from the tiger.

in which he was placed then मनुप्रनया—B....
 he is my son now and therefore. अमन्दमातृपक्ष
 'न मन्दः मनु. पञ्च. यन्म=Whose lineage on this mother's
 side was not low, who belongs to a noble line on
 his mother's side, as the goddess herself became
 his mother as she protected him. परिचूदन्तु—You
 should accept him; acknowledge him.

दुर्धटकूटकोटिघटनापाटयमकदशाद्यनिष्ठुराश्मकषट्वट्-
 नाश्मानम्-दुर्धट घटनाशब्दाः; दुर्धटश्च कूट कषटम् दुर्धटकूटः.
 दुर्धटकूटानां कोटि अमं कोटिगोत्र्या वा दुर्धटकूटकोटिः; दुर्धटकूटोद्वेगेन
 घटना योजना दुर्धटकूटकोटिघटना; दुर्धटकूटकोटिघटनायां पाटवं कूटं
 दुर्धटकूटकोटिघटनापाटवं; दुर्धटकूटकोटिघटनापाटवेन प्रकटं मुखं
 यत् शाटवं शठकर्म तेन निष्ठुरः दुर्धटकूटकोटिघटनापाटवप्रकटमाश्रित्य निष्ठुरः,
 अश्मकः एव घटः, तस्य अश्मकषटस्य घटनः चालयेत्ता, आत्मा कस्य
 सः तम् [नाम्]—Take me as one, whose soul is
 'powerful to break off the earthen jar in the form
 of अश्मक as he is cruel and his roguery and skill
 in bringing about or arranging crores of difficult
 tricks. I am one whose powers are strong enough
 to break the earthen jar in the form of अश्मक who is
 cruel by nature, as now recognized from the deceitful
 tricks he played and that are now brought to light.
 रक्षानिवेश—रक्षायाः रक्षणस्य निवेशः भूति नृपे वा [निवेशो 'स्त्री'
 भोगयोः] Price or compensation for the protection
 I gave him. सुभ्रु-सुमोभनां भ्रुवो वक्त्रा -Of beautiful
 eyes. अभ्यनुज्ञाना आर्यया=Has been allowed to me,
 has been granted me, by the goddess.

under the priest तुंदिनेन goes with गन्तव्य and तत्र by देहदोषन्यय.

अचिन्तयं च—I also thought. शक्तिप्रदायकम्—एतत् त्रयम् तेन भाषणम् or एतत् भाषण त्रयम्—It depends on the three kinds of powers मन्त्रप्रभावात्साह—The power of majesty and the power of counsel मन्त्रश्च प्रभुश्च उग्रश्च—The power of counsel, and energy परस्पराभ्युद्भूता --Mutually beneficial helping one another, co-operating with each other कृतेषु क्रमन्ते—They are able to achieve some deeds, they are able to perform or achieve something

मन्त्रेण हि विनिश्चयः अर्थानां—By the power of the counsel one can be sure of his plans. A king, when he gets proper advice from his councillors, can be sure of the success of his plans. प्रभावेण प्रारम्भः—As he possesses the power of majesty, his plans can start or begin well, when people know that he is their master and obey him and thus his schemes begin well. उत्साहेन निर्वहणं—By the power of his energy he can accomplish the plans. An energetic king alone can finish the work he begins.

पंचांगमत्रमूलः.—An administrative policy or नयः is compared to a big tree and all those things seen in the case of a tree are said to be found in the tree of politics, also in different forms as explained further.

इहं धर्मो दास न पश्यात् इह
इहं धर्म न संन्यासमश्नुते - १५
त, विमले देशवर्णने । नान्यथा ॥
५५५५५ ।

1 महान् = lands

of achieving the object of the
discovery of place and
of revealing the object
इतिहास - Success of all
प्रजायस्यस्य - इहं नं दास न
दास दास न (नान्यथा) - ५५५५५
प्रजा प्रजायस्यस्य इतिहास
tree of politics is of the same kind
of money and men. A person should have
his command a good treasure and good man
बहुगुणोत्तमादिद्वय - एवम् एव दास न बहुगुण
एवम् एव - His power of energy has four kinds
or parts. The tree of politics has four branches
of energy, viz. मन, दान, दान and धर्म इतिहासप्रवृत्तिद्वयः
इतिहास प्रजायस्यस्य दास न - It has seventy-two
sovereigns or helpers as its leaves

बहुगुणोत्तमादिद्वय - एवम् एव दास न - The
are expedients or proper course of policy to be
used by a king in foreign affairs. There are
seventy-two expedients as its leaves

1 शान्तिः=Peace, friendship, alliance. 2 विषयः=War
 3 सैनः=Marching; expedition. 4 भाग्यः=Stay, halting.
 5 द्वेषः=Duplicity. 6 भाग्यः=Taking shelter
 शान्तिमिच्छिषुष्यन्त्यम्—न. नि. मिच्छिषुष्यन्त्यम्—[नव०]—It has for its flowers and fruits the peace and success (of a king, power or शान्तिः is शान्तिः मिच्छिषुष्यन्त्यम् is शान्तिः) नेतुः उपकारिनि—Does good or is very useful to a leader, he may be the king or his chief minister (cf. गते लक्ष्मिनिशान्तिः शान्तिः उपकारिनि । न. नि. भाग्यः I)

अनेकाधिकरणान्—अनेकानि अधिकरणानि प्रकाशः इति, सम्यग् भावः, तस्मात् (हेतौ पंचमी)—अनेकप्रकारान् । Because it has many kinds, as it has to depend on different divisions. दुरुपजीव्य—दुर्मेन उपजीव्य उपजीव्य, उपजीव्यं शक्यम्.—The tree of politics is very difficult to be maintained or made use of, difficult to be made to give proper results or fruits. कोसलाभिजनत्वात्—कोसलवशात् । मंत्रिणां प्रजननदुलभ्यभिजनान्वयात् । इत्यमरः ।—Because he comes from the province of Kosal; because he is the resident of Kosal. कोसलः is modern province of Ayodhya comprising the districts of Gonda and Baharaich कुमारमातृपक्षा—Belongs to the side of the prince's mother. (Vide कोमलेन्द्रात् कुमुदपन्वना अस्य माता जाना इति ।

अवमन्य एव—Having disregarded or despised his advice. स चेत् लब्धः पेशलम्—If he can be obtained or

duced to come to our side or be induced to accept the office of the minister, it will be an excellent arrangement.

Page 20—को नु पर मायापुरुष—Who indeed is his deceitful person? भुजंग—(भुजं एवं वदते)—(1) A snake; (2) a gallant man; a wicked man. (Both the meanings of भुजंग are to be applied here) विदुर्द्वेने प्रवदते कस्म्यदते अश्विद्वर्जितम्—Now that the prince is captured (परिहृतः) by this snake or a rogue, one does not know whether he will be devoured or destroyed or will be thrown on and thus saved स यद्विद्व्यति तदस्मि शोष्यः—I shall be informed of what he says to our officer of attending the office of the chief minister.

प्रभुने-रचने.-B) effecting the liberation of
प्रपत्यं निष्ठा. कथा=Harmonizing different
of stones. सेवाहा पाणिपाद-Hand; stampo
bands and feet. शैव्यम्-शुद्धि can
शैव्यम्=to shampoo) एतत् सर्वं वक्ष्यामि मया
पादम्-[प्रार्थनाकर एवाहम् The arms of
of the body are to be extended in
अविशिष्टमनसः-अविशिष्टमनसः
When I was given the opportunity of
in confidence; एतन्मित्रत्वमुक्तम्
I pleased on the day of

When I saw that he was pleased and in good mood
अप्राक्षम्—I asked him [First person, sing, Aorist
हृद् of प्रश् (वृच् I P=to ask]. त्वदुपादिष्टेन नयेन—
In the ways instructed or advised by you.

मद्रमैवं वादी -- मद्र कः कान् इति संबोधनम् । ना एवं अवदी -
Do not say so [अ of अवदी is dropped after the
prohibitive particle ना (न मद्र चेति इत्यजागमनियेष) अवदीः
is second person, singular, Aorist हृद् of वद् I P= to
speak.] अभिजनस्य शुद्धिदर्शनम्—The purity of birth in
a high family is clearly seen or it may be taken
as. अभिजनस्य शुद्धि= Purity of birth and दर्शनम्
असाधारणम्—Extraordinary beauty of form. असाधारणं
शुद्धिर्नैपुण्यम्. मन्त्र कंसलम्—Extraordinary skill of intelli-
gence; of wisdom, अनिमानुषं श्राणयलम्=Superhuman
physical strength मनुष्य अनिषम्य वर्तने इति अनिमानुष श्राणयो
बलम् । शिल्पज्ञानम्—Knowledge of arts. अनुग्रहाद्दे चेत् -
His heart is always wet with favour, tender with
mercy आदिशयलम्—(अ+वि+मदम्, गोदुमशब्दम्) अव्यभिची-
लम्—अनि+अभिप्र+ल ईत् । [अभिप्रन् शब्दः अनिनुव अलं
गच्छति तथा । ' अव्यभिप्रश्च चेति चकारात्प्रत्ययः । भूषणः । Strong
enough to oppose or overpower his enemies [अनि+
अभिप्र takes a ल (ईत्) termination also when the
meaning is 'to face the enemy bodily' It also takes
the terminations छ (ईव) and दत् (व) in the same
sense! So अव्यभिप्रव, अव्यभिप्रव and अव्यभिचील all mean to
oppose the enemy bodily. मन्त्रिपानिनः गुणाः—All

विविधानि व्यञ्जनानि वस्त्राणि वेषाणि येन ते (गूढरूपाः)-Who were in different disguises. उदपादयम्-I secured the services of (उद्+पद्+णिच् causal, first person, sing)

तभ्यः उपलभ्य-Having known; having learnt from those spies. लुब्धसमृद्धश्च-लुब्धश्च अमी समृद्धाः-Persons who were covetuous and rich. अत्युत्सिक्तम्-Extremely puffed up or proud. अविधेयप्रायम्-विधेय=obedient; प्रवेय अविधेयः अविधेयशयः तम्.-Almost disobedient or turbulent. अलुब्धताम् अभिस्थापयन्--(अहं)--प्रकटीकुर्वन्-Declaring or making it known that freedom from greed or avarice was a good thing. (अभि+स्था ऽ P+णिच् causal= to proclaim, to make it known+यन् present participle) धार्मिक्यम् उद्गाययन्-I raised the dignity of religious-mindedness; I created a liking for virtue, inspired a sense of duty. नास्तिकान् कदधयन्-Troubled or tormented the heretics. नास्तिस्मृत्यन्-Non-believers in the God, कण्टकान् विशोधयन्-Cleared the thorns or obstructions in the way of the administration. समिप्रोपधी. उपजन्-Destroying or thwarting the deceitful tricks of the enemies. अभिव्रजा वज्रगा, उपर्धः उद्धन-वज्रगानि, उपजन् नाशयन् । (उद्+हन्+यन्) चानुर्धण्यम्-चत्वारः वर्गाः चानुर्धणाः एव चानुर्धण्यम्, (चानुर्धन्+यन्)-Established the four castes in respective duties. समितमाहृत्यम् अर्थांन्--[अभि+गन्+अ+हृ+विधेयम् Potential first person sing] I collected the State revenue or State taxes

4

5

6

7

GLOSSARY

Abbreviations used in the Glossary.

A or *a* =Atmanepada.

Adj or *adj* =Adjective.

F or *f* =Feminine.

Ind or *ind* =Indeclinable.

Inf or *inf* =Infinitive of purpose.

M or *m* =Masculine.

N or *n* =Neuter.

P or *p* =Parasmaipada.

PPP or *ppp* =Past passive participle.

Pre P or *pre p* =Present participle.

1, 2, 3, figures =Conjugation or class or group to
which a root belongs.

GLOSSARY

अवि. *Adj.* — Unworthy
spoken

—Dice.

ए. *N.* — An eye.

एव. *Adj.* — Became an eye.

इ. — God of Love

इष्टम्. — Passion.

उक्तम्. — Unguents, cosmetics

उक्त. — Medicine

उक्तम्. *Ind.* — Constantly.

उक्तम्. — Skin.

उक्तम्. — Folded hands, salutation

उक्तम्. *F.* — A forest.

उक्तम्. *Adj.* — Very small; very minute.

उक्तम्. *Adj.* — Very strong, of great prowess courageous.

उक्तम्. *F.* — Great trouble

उक्तम्. *pp.* — Very fond of, greatly attached to.

उक्तम्. — A mountain,

उक्तम्. — A head; a superintendent.

उक्तम्. *M.* — A road.

उक्तम्. — Knowledge, knowing

अध्वस्यत्व.—Determined perseverance.

अधिष्ठान—Parts; elements.

अप्यदिष्टमाद्य *Adj.*—Being brought under the power of, surpassed in, being overpowered.

अनुबन्धः—Breaking, dis-continuation, stopping.

अनवरतं *Ind*—Constantly.

अनर्थः—Calamity; danger.

अनल *Adj.*—Not small; great.

अनवस्थानम्—Unsettled condition; unstability; uncertainty.

अनर्गल *Adj.*—Unrestrained; unchecked.

अनार्यः—A wicked man; a low man.

अनादक *Adj.*—Masterless.

अनुगन्धानं—Keeping a watch over.

अनुनयः—Keeping well-pleased, or satisfied.

अनुपमानं *Adj*—Unparalleled without any comparison; excellent.

अनुवृत्ति—Following.

अनुष्ठानं—Performing; executing.

अपक्रमणं—Directing towards, letting one off against.

अनुत्तर *Adj.*—Excellent; unsurpassed; incomparable.

अनुयातृ *M*—A follower.

अन्तःपुरं—Lady's apartment.

अन्धम् *N.*—Food.

अन्वेपणम्—Searching.

अपकर्षः—Reduction.

अपदेशः—A pretext.

अवध — Reduction

अवधि — Issue.

अवध — Exit.

अवधः *pp* — Insulted, injured, mistreated.

अवधः *Adj.* — Free from fear

अवधः *Adj.* — With its operation unobstructed,

अवधः *F.* — A heavenly damsel, a nymph

अवधः *Adj.* — Not out of; not unknown to, expert in.

अवधि — Birth; birth in a noble family.

अवधि — Attachment; liking

अवधिः — Fondness.

अवधि — Pride; respect.

अवधि *Inf* — To oppose; to invade.

अवधि *pp* — Was admitted to

अवधि *Ind.* — Towards the enemy.

अवधि — Strong enough to defeat one's enemies.

अवधि — Vicinity; nearness

अवधि — Prosperity; fortune.

अवधि — Arrangements; plan; a scheme.

अवधि *Ind* — From this world.

अवधि — A minister.

अवधि *Adj.* — Not of good conduct; of improper conduct; a profligate.

अवधि — Talkative; of licentious speech.

अवधि *Adj.* — Time for enjoyment of which is now
yet gone; fresh; youthful.

अवधि — Calamity; misfortune; evil.

अग्निपक्ष्म — The group of six internal enemies:

क्रोध, मोह, मदेद, मद and मयस.

अर्जन — Earning

अर्थ — (Object, thing, happening, occurrence; तत्त्वः

अर्थशास्त्रम् — Science of Politics and Economics.

अर्धशुद्ध / — Half a handful, A town officer.

अभिप्रायवतः *Pro P* — Proclaiming as good.

अभङ्ग — A child.

अलम् *Ind* — Enough; *Adj.* powerful.

अलम्भा / — Poverty.

अल्प — Very small

अवधारणम् — Disregard.

अवर्त / — The earth.

अवज्ञा — Insult.

अवधान — Having made sure of safety.

अवस्था / — Condition; circumstance.

अवसर — An occasion.

अवशर्ति *ppp* — Scattered; got as a loot.

अवलित *ppp* — Puffed up with; proud of.

अयाक् — West.

अयाचा — By the West.

अविधेयत्वं — Disregard; not being influenced; the state
of not being under the control of.

अविमृताः — Never opposed to; always eager for.

अविनीत *Adj.* — Immodest; rude.

अद्रमह. — Travancore.

अस्थलित *ppp*. — Unobstructed.

Glossary

५५५५. ५५५५—Of bad conduct.

म. अ. १. — **STRONG.**

ॐ नमः — A bone.

स्तरः—Pride, self-respect.

स्त्र *Adj.*—Frightened; confused

बह्वर्त—Crying, proclaiming; a report.

www.Veja.

नदीका — १. जंगल.

वृक्षः—Vedj.
वृक्षे —A forester.
वृक्षेष्ट f.—Personal excellences, qualities of the soul.

अवमनसाय—Polishing, refining of the self.
अपि स्वामिना—By one's own possession.

अवयवम्—Polishing, refining of.
अवयवम् Ind—In one's own possession.
अवयवम्—Demand.

—An order, command.

मन्त्र-*f.*—An order, command.
 मन्त्रशास्त्र-*f.*—Logic and Metaphysics.
 मन्त्रशक्ति-*f.*—Mantic feat. (see *शक्ति*).

तन्त्र—A gymnastic feat. (see Notes)
तन्त्र—A gymnastic feat. (see Notes)
तन्त्र—A gymnastic feat. (see Notes)

मित्रः—A gymnastic relation.
मित्रः—A trusted friend; relation.

अभरणं—An ornament.

अस्यः—Spirit; anger.

अमरः—A disease.

अग्नि — Pesh.

अनिदं नम्—To fall a prey to;
to become a victim of.

बालन Adj.—Long.

आय Adj.—Long.
आयति:—Source; issue; prosperity.

अर्थ:—Income.

अयास—Trouble; agony.

अदः—Income.
अयस—Trouble; agony.
अयुद *adj.*—Good for living; beneficial to life.

आर्यः—A gentleman.

आर्या—A noble lady.

आराधनं—Accomplishment; service.

आरोग्यम्—Health.

आर्तिः—Trouble.

आलोचनम्—Inspection; supervision.

आलनपादम्—A physical feat in which one leg
raised up and the other shortened &
then whirling. (see Notes)

आवर्जित *ppp* —Acquired; accomplished.

आवाप —Consideration of foreign affairs.

आशयः—Intention; stomach; soul, the mind.

आशयामि.—Abdominal heat; gastric fluid.

आश्रययितुं *Inf.*—To place confidence in; to refresh.

आसनं —A seat, a position; an office.

आमय. —Wine

आग्नय—Firm hold, place.

आहरण—Collection, revenue.

इन्द्रम्—Sense

इन्द्रार्थः—Object of senses

इन्धन—Fuel

इय —An arrow

इष्ट *Adj.*—Desirable, fine

इष्ट *f.*—A brick

इष्ट *I. I.*—To desire

इष्टयत *Pre. P.*—Creating a liking for.

इष्टयन् *m*—One who raises others to dignity.

- उपप्रलोभनम्—Allurement
 उपवृद्धिम्—Increasing; fostering
 उपयोगः—Use; utility; execution.
 उपलक्षणम्—Inspection, detection; observation.
 उपशानः—Peace, tranquility.
 उपसंहारः—Concentration, converging
 उपाध्यायः—A professor, a teacher
 उपांशु *Ind*—Secretely
 उपाय—Expedience; means, remedy.
 उर्वी *f.*—The earth.
 ऊरु—A thigh.
 ऊर्ध्वगदः—A physical feat in which one has
 movements of the body in various w
 (see Notes).
 एकतानता *f.*—Concentration n one object.
 ऐकान्त्यम्—Intenttness on one object.
 ओदनम्—Boiled rice
 औपकारिक *Adj.*—Useful, beneficial.
 सटक—An army.
 शण्डकः—A thorn; an obstacle.
 शदप्यनं—Teasing.
 शदप्यन् *Pre. p.*—Tormenting.
 शपाटः—A door.
 शफः—Phlegm.
 शंखलः—A shawl.
 शर्नधारः—A helmsman; a pilot; a leader.
 शर्ल—A limb; a body; a feat; a means.

- पत्नी—Wife
 प्रवृत्ति—Practicable thing
 प्रवृत्ति—Arranged settled
 प्रवृत्ति—A trouble, a hardship
 प्रवृत्ति—Ind. hardly, hard
 प्रवृत्ति—Gold; adj. golden
 प्रवृत्ति—Hardihood toughness
 प्रवृत्ति—A man of licentious conduct
 प्रवृत्ति—A copper coin
 प्रवृत्ति—Expanse of practical knowledge
 प्रवृत्ति—Science of sexual enjoyments
 प्रवृत्ति—A small coin, 20 cowries
 प्रवृत्ति—A follower of the Shama sect who moves
 with a skull in his hand for taking alms
 प्रवृत्ति—A tender leaf, a sprout.
 प्रवृत्ति *adj.*—Belonging to whom
 प्रवृत्ति—A forester
 प्रवृत्ति—Saffron
 प्रवृत्ति—An actor
 प्रवृत्ति—A side; a belly, a part
 प्रवृत्ति *n.*—A deceitful trick.
 प्रवृत्ति *adj.*—Persons doing good work, dutiful
 प्रवृत्ति *adj.*—Reduced to poverty, lean
 प्रवृत्ति—Anger; a quarrel
 प्रवृत्ति—Treasury; wealth.
 प्रवृत्ति—Treasury-house.

कोष्ठागार—Granary; store-house of corn.

कोदण्डः—A bow.

कृत्स्नम् *Ind.*—The whole.

क्रीडा *f.*—Sport; enjoyment.

क्रोध —Anger; disaffection; discontent.

श्लेष्मन् *n.*—The lungs.

धुप् or धुपा *f.*—Hunger.

धुरिष्ठा *f.*—A small dagger.

क्षमा *f.*—The earth.

क्षेम.—Safety; good; protection of what is acquired or earned.

क्षेमप्राप्त *adj.*—Reached in safety.

मार्ग-भूत—A part; a portion.

मनु *Ind.*—Indeed.

माल —A ditch.

मार्ग *f.*—Course, motion; means; remedy.

महावनी *f.*—Of high order.

महावृद्ध —A wild buffalo.

गवय —A gayal.

गत्रम् —A body, a limb.

गीत—Singing.

गुणवत् *adj.*—Mentionous; fruitful; auspicious.

गुह्य —A thicket.

गुह्य —A thicket.

गुह्य —A thicket.

गुह्य —A thicket.

गुह्य —A thicket.

GLOSSARY

११ *IA*—To devour, to appropriate to oneself.

१२—A planet; a star.

१३ *f*.—A neck.

१४—A jar.

१५ *f*.—Bringing about an incident.

१६—Breaking.

१७—A Cowshed.

१८—A circle; a group.

१९ *m*.—An emperor.

२० *adj*.—Having four parts.

२१—Army consisting of four parts, दस्ती, अथ
रथ and वहाजे

२२—Distance equal to spreading of arms, about a
yard

२३—A spy.

२४—A brave warrior in secret garb; a valorous
man, a bard and a warrior.

२५—A bard.

२६—Diagnosis; treatment.

२७—Acting up to the wishes of; ministering
to the desires of.

२८ *adj*.—Of various sorts.

२९—A kind of tree, बरंग.

३०—A head.

३१—Movement; behaviour.

३२—A fraud; deceit.

३३—A hole; a weak point.

जंघा—A thigh; a leg.

जनपदः—A country.

जनसमाज --A host or group of men; public body.

जन्तु —A creature.

जन्मिन् *Adj.*—One who is born; a creature.

जर—Speed.

जरत् *pre. p* —An old man.

जरेर *Adj.*—Shattered, loose; delapidated.

जनपद —A countryman, a villager.

जार —A paramour.

जर्ण *adj* - Old; shattered; *m* an old man

वृषादणी *adj.*—Elder.

तट. - A precipice, a side.

सर्व—Department. Internal policy, home administration

तमन A kind of tree

निस्स्वल्पम् Disposing disregarding,

लुप्त *adj*—Crowded, confused

सुर-सुर—Musical instrument

सुर *ppp*—Quick; speedy, silent.

सुरम् *Ind*—Silently, silent

सुर-सुर—A Spirited man.

सुर *m.*—The Three vedas (ऋग्वेद, यजुर्वेद and सग्वेद)

सुर *f.*—Sain.

सुर-सुर—Great, noble, liberal.

सुर-सुर—Policy, government

सुर-सुर—Sequence of policies; a line of action.

द्वेष्य *adj* —An object of hatred

द्वैमानुर —A step-brother.

धर्म —Duty, virtue; one of the four पुरुषार्थ—धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष.

धर्मशीयता *f* —Quality of being defeated.

धातृ *m* —The creator; a paramour.

धूर्त *adj* —Cunning; clever.

नदीपण *adj* —Well-versed in; proficient in.

नयन —A politician.

नर्तिका—Part of an hour; 24 minutes; घंटा.

नाटकीया *f* —A dancing girl.

नाम *Ind* —Under the pretext of; as is well-known showing outwardly

नाम्निक —A non-believer; a heretic.

निधान—Wealth, treasure.

निषवन—A dress; garment

निर्गम —Nature.

निर्ममरुदया—naturally clever.

निर्मन्त्रित *ppp*.—reproached

निर्वह्य—Accomplishing; finishing; carrying out; realisation of one's object.

निर्वासित *ppp* —Driven out.

निष्पन्न.इति *Adj*.—discharged an arrow so forcibly that its feathers remained outside.

निर्वैतः—Remuneration; compensation.

निष्कलः—An old man; a weak man.

निःकुलहृदय *Ind*.—Having separated the different parts of the body; having dissected.

कुल *a. j.* —Crest.

कुल-विद *a. j.* —Proud of one's knowledge of politics; puffed up with politics.

कुल-नृत्य *a. j.* —Male dance.

कुल-नृत्य *a. j.* —Dance accompanied with music.

कुल-नृत्य *a. j.* —Wicked, hard, harsh.

कुल-नृत्य *a. j.* —A leader, a politician; a ruler the man at the head, the prime minister.

कुल-नृत्य *a. j.* —Skilled in; nearest to.

कुल-नृत्य *a. j.* —Ruthlessness; cruelty.

कुल-नृत्य *a. j.* —The five elements of political wisdom (1) The allies (2) Means or remedies (3) diversion of time and place (4) counter-plans (5) attainment of the object.

कुल-नृत्य *a. j.* —A cock fight.

कुल-नृत्य *a. j.* —Belonging to the side.

कुल-नृत्य *a. j.* —A cloth.

कुल-नृत्य *a. j.* —A drum.

कुल-नृत्य *a. j.* —Great; very loud.

कुल-नृत्य *a. j.* —clothe.

कुल-नृत्य *a. j.* —Clever; sharp; skilled.

कुल-नृत्य *a. j.* —A clever fellow.

कुल-नृत्य *a. j.* —Expert.

कुल-नृत्य *a. j.* —Office, post.

कुल-नृत्य *a. j.* —An enemy.

कुल-नृत्य *a. j.* —A follower; a servant.

कुल-नृत्य *a. j.* —One who creates laughter; a joker.

परिवादः—Censure; scandal.

परामृश् *IP*—To violate; to spoil.

परामृष्ट *ppp*—Attacked; invaded; violated.

पर्यन्तः—A boundary; a frontier.

पर्याप्त *ppp*—Sufficient.

पाकः—Cooking

पासागिह् *m.*—A heretic; a non-believer.

पाटवं—Skill.

पादन्वयः—Setting of the foot.

पादपीठं—A foot-stool.

पादतं—Infantry.

पानं—Drinking

पानमेयी *f*—Drinking party.

पणितः—A sinner.

पार्श्वं—A side

पामुः—A low man

पितृणां *f*—Thirst

पितृ *adj*—Belonging to one's father.

पितृव्यम् *adj*—Coming from forefathers; ancestral.

पितृव्यः—A wicked man, a backbiter

पुंसः *adj.*—Plump

पुंसः *m.*—A Plump shoulder

पुंसः—A priest

पुनः *ind.*—On the previous day.

पुनः *ind.*—On the back, from the rear.

पुनः *adv.*—Good, well

पुनः—Wardens backbiting

प्रधंसने—Falling.

प्रमत्त *adj.*—Puffed up, proud.

प्रमदा—A woman.

प्रमथनं—Killing.

प्रमथनं—Wiping off, blotting out; removing.

प्रयागः—An effort, a trouble, tormentation.

प्रत्यय —An irrelevant talk.

प्रवीरः—An excellent warrior.

प्रह —Submissive, humble.

प्रणयः—An occasion.

प्रणयः—A favour.

प्रणयविग्नः—A famous favourite

प्रसारः—A stone; a slab.

प्रसूत *ppp* —Owing

• प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

प्रथ *Ind* —First, towards, the East; Eastern

मन्त्रः—Counsel; advice; A political plan; a
syllable.

मन्त्रशक्ति —The power arising from good advice.

मन्त्रण—Advice.

मन्त्रवाचनं—Accomplishing a magical trick or a secret
syllable

मन्त्रिपट्ट —A cunning minister.

मर्त्य —A mortal; a man.

मर्त्ये न् —A weak point; vital

महारानी / —A crowned queen.

महाजीवेन् m—A mendicant. a sage,

मातामहः—Maternal grandfather.

मया /.—Dress, wealth.

मानं—Weight measure

मन्त्रपुत्र —A deceitful rogue

मन्त्र —A
.....

मन्त्रपुत्र —A deceitful rogue

मन्त्रपुत्र / —A town named Mithesh var.

मन्त्र / —Secretly privately

मन्त्रपुत्र / —A
.....

मन्त्र —A a village revenue officer

मन्त्रपुत्र —The in the lit.

मन्त्रपुत्र —The
.....

मन्त्र —The
.....

मन्त्र —A
.....

मन्त्र —The
.....

मन्त्र —The
.....

- वंश *adj*—Hereditary.
 दग्धः—A sacrificer
 सर्वज्ञ *ind*—Capable of enjoying everything.
 दुःख—torments, troubles.
 सार्वभौमः—A fair
 सार्वभौमः—Passing
 रात्रि *f*—A night
 वेतः—1 Earning what is not obtainable, strategem.
 political measures
 वैश्याणी } *f*—A beautiful woman who attracts the man
 वैश्याणी } and kills him, a public woman.
 गृह—A hole.
 रोगः—Poison, enjoyment.
 रोगी—One who administers poison.
 रोगप्रदं—Mixing or administering poison.
 रहस्य—Secret.
 प्रेम—Love.
 राजकुलं—Royal family; royal palace.
 रोगप्रदः *m*—Consumption; tuberculosis
 राजर्षिः—Kingly lore; A lore fit for a king.
 रोहिणी—Crying; sound.
 रक्षिणी—Will digest.
 नारदा—The river Narbada.
 तीरम् *n*.—A bank.
 रोहिणी—Horripilation.
 वृक्ष—A kind of tree.
 कणः—A particle.

लघु—Skill; quickness; nimbleness.

लवण्य—Splendour; beauty.

लंउ PPP.—Licked, taken up.

लंल—Acting,

लंन PPP —Concealed; fixed.

लुब्ध —A greedy man.

लेश —Part. लेशन—Creating occasion for.

लोकनंत्रम्—Public affairs, public administration.

लोकयत्रा—Worldly life

लोकवाद —Public rumour.

लेनर् A—Hair.

बभ् A—Breast; chest

वणिक् M.—A merchant

वत्तनामः—A kind of poison.

वदान्य—A liberal or generous man.

वध —Killing, destruction

वनस्पति —A tree.

वपुश् A—The body.

वय A—Age

वर Ad)—Best.

वपुशुक —A costly garment.

वसु A.—Wealth, money

वर्ष f.—Rains.

वंश.—Family or race, a bamboo

वर्मेन् A.—The body

वपुः.—A poor man.

वर्षधर or वर्षधरः—A eunuch

श्वम्—Tomorrow.

श्वश्रू—Mother-in-law.

षाड्गुण्यं—Six qualities (1) peace or alliance (2)
war (3) marching against (4) halting
(5) shelter (6) duplicity.

संक्रम—Method; course of conduct; channel.

संकिरेद्युः—Should mix up.

संदुक्त *adj.*—Crowded, confused.

संकेत—Settled or appointed place.

संगीतं—Music

सत्तं—Strength, an animal, a beast.

सद्य *Ind*—Instantaneous.

सद्वचनं—Good conduct.

संधि—Peace.

समुत्थल—Enkindling instigating, stimulating.

सम्यक्—Even ' 2, prayer

संज्ञितानि *Plur*—gather collected together.

सम्यक् *Ind*—Having mixed.

सम्यक् *Ind*—With wager

सम्यक् *Ind*—(The arrow was) discharged in
such a way that it fixed in the body
and remained there mortally
wounding it

सम्यक्—Falling, attack

सम्यक् *Ind*—To pain, to make a - mm in cause.

सम्यक् *Ind*—Hence arise feet, imposing appearance,
impressiveness, personality.

सैकन—Sands.

सोदय्य *adj* —To be suffered.

सौवर्ण *adj*.—Golden, of gold.

स्कन्ध—A trunk

स्फालितं—A mistake; a blunder.

स्वमिन्न *ppp*.—Checked, curbed.

स्वर्गित *ppp*.—Shaken, removed.

स्वल्पथः—Roads.

स्थूल *adj* —Big, great

स्थैर्य—Stability, firmness.

सुहृणीय *adj* —Enviably, excellent.

स्व. *adj*.—One's own

स्वसृ *f*—A sister.

सप्तध्याय —Daily study of the Vedas.

स्वार्थ —Selfishness

सस्त्यवनं—A rite that removes evil and brings
result

स्वेतनिहारः—Free enjoyment of sport.

हस्त.—Moving of hands in dice.

हस्तचक्रमर्ग—A physical feat in which one raises
legs up and moves on hand.

